

LA SEU D'ÈGARA LES ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA

CONJUNT MONUMENTAL / SEGLES IV - XXI

La seu de l'antic Bisbat d'Ègara, a les actuals Esglésies de Sant Pere de Terrassa, és un conjunt monumental únic a Europa per les seves característiques. Fundada a mitjans del segle V per segregació del bisbat de Barcelona, la Seu d'Ègara permet viatjar en el temps fins a l'època final de l'Imperi Romà i els primers segles del cristianisme. Les tres esglésies de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria revelen en la seva fesomia les etapes que ha viscut el recinte: les primeres restes ibèriques i romanes, l'empremta de l'antiga Catedral d'Ègara, els espais reservats per a usos funeraris, les transformacions en l'època del romànic i posteriors, el valor del patrimoni artístic que representen els excepcionals retaules gòtics... La seva situació excepcional -al cor d'una de les grans ciutats de la Catalunya del segle XXI i envoltades pel Parc de Vallparadís- ha contribuït a preservar una atmosfera serena i propícia per descobrir a través d'aquestes pedres la història de la nostra ciutat i del nostre país al llarg de més de quinze segles així com per arribar fins a les arrels més remotes del cristianisme i de la cultura europea.

comunicació **municipal** | 2009 | edicions de l'ajuntament de terrassa

LA SEU D'ÈGARA

LES ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA

LA SEU
D'ÈGARA

LA SEU D'ÈGARA
LES ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA | MMIX

I EDICIÓ / ABRIL 2009

Ajuntament de Terrassa / Presidència / Servei d'Imatge i Comunicació
Amb la col.laboració dels serveis de Cultura i Turisme
© Edicions de l'Ajuntament de Terrassa, Abril de 2009
Raval de Montserrat, 14 | 08221 TERRASSA

comunicació**municipal** | 2009
Carrer de la Unió, 36 | 08221 TERRASSA
ISBN 978-84-86838-70-6 / DL B-19387-2009
Impressió: SusannaTorres

- EDICIÓ, COORDINACIÓ, DISSENY I TEXTOS
Joan Rovira, Olga Cabús, Jordi Garreta i Pilar Ordoño
- DOCUMENTACIÓ I ASSESSORAMENT
Domènec Ferran, Museu de Terrassa i Arxiu Municipal
- FOTOGRAFIA
Reportatge fotogràfic BadiaCasanova
Fotografies d'arxiu (*consultar crèdits complets al final del llibre*)
- RECONSTRUCCIONS HISTÒRIQUES / GRÀFICS
Francesc Riart
- ARTS FINALS
BadiaCasanova i Susanna Torres
- DISTRIBUCIÓ
Isabel Carboné
- PLA DE COMUNICACIÓ "LA SEU D'ÈGARA/LES ESGLÉSIES DE SANT PERE"
Joan Rovira, Olga Cabús, Pietat Hernández, Anna Mata, M. Àngels Rodulfo, Domènec Ferran,
Josep Fauquet, Antoni Moro, Josep Manuel Rodríguez, Jordi Herrera, Jordi Llonch i Montserrat Martínez.
Amb la supervisió de: Amadeu Aguado, Jordi Ballart, Eva Bermúdez, Manuel Pérez i Alfredo Vega

LA SEU
D'ÈGARA

LES ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA

PEDRES AMB ÀNIMA

PRÒLEG

Per als terrassencs i les terrassenques, les Esglésies de Sant Pere són “les esglésies”. Un signe d'identitat de la ciutat, un motiu d'orgull, un espai apassionadament estimat i profundament respectat. Ha estat així durant segles, a mesura que cada generació o època deixava la seva empremta en aquest conjunt monumental. Ara, després d'anys d'estudis i treballs, hem avançat en el coneixement dels secrets que amagava la terra, hem interpretat el que explicaven les pedres i hem deixat a la vista els elements que permeten entendre millor cada moment històric i l'evolució d'aquest antiquíssim recinte episcopal fins als nostres dies.

La Seu d'Ègara és un conjunt episcopal únic al nostre país i a Europa: les seves arrels, les seves pedres, ens porten a un viatge en el temps fins al món del final de l'Imperi Romà i els primers segles del cristianisme. Des del remot municipi romà d'Ègara fins a la Terrassa del segle XXI. Aquesta és una de les raons que fan excepcional el recinte de les tres esglésies de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria, que ocupa parcialment l'espai on es trobava l'antiga Catedral d'Ègara. El llibre que teniu a les mans contribuirà a difondre els valors i la singularitat de la seu episcopal i de les Esglésies de Sant Pere, un testimoni de la seva importància històrica, artística, cultural i religiosa. Es també un homenatge indirecte a les generacions d'homes i dones que, segle a segle, han construït l'ànima de Terrassa i ens han llegat un patrimoni que explica el nostre passat i és per a nosaltres una aposta de futur.

Pere Navarro
Alcalde de Terrassa

IN LOCUM EGARA...

L'ANTIGA CATEDRAL D'ÈGARA I LES TRES ESGLÉSIES ACTUALS

Un espai de pau i serenitat al bell mig de la ciutat: el recinte de la Seu d'Egara s'obre a la plaça Rector Homs i al Parc de Vallparadís. L'empedrat del nou paviment mostra les fases del conjunt i respecta restes de murs i mosaics de diferents èpoques. A la pàgina anterior, imatge de les esglésies des de Vallparadís, el 1929.

Un temps de guerres, d'imperis i regnes que neixen i moren... Els últims anys de l'imperi romà. Les primeres ombres de l'edat mitjana. Un temps per a una nova fe que dóna esperança als homes i dones. Una església, primer perseguida i després poderosa, que transmet a la posteritat el llegat cultural de Roma. Un temps de papes, de bisbes i nobles. De pagesos, artesans, comerciants i ramaders. De reis i senyors de la guerra. De pobles sencers que es desplacen per Europa. De velles nacions que han estat oblidades. Un temps de llegendes. De pors i somnis que travessen les èpoques. De mites que arribaran fins als nostres dies. Un temps de símbols i d'imatges, d'un art que expressa el poder terrenal i les creences religioses. Un temps obscur però també ple de vida, que ha estat preservat al llarg dels segles com un tresor per al futur...

Mosaïc a Sant Pere

Les esglésies mantenen la seva activitat religiosa en paral·lel a la cultural i turística

Aquest era el temps d'Ègara. Un antic municipi hispano-romà amagat sota l'actual ciutat de Terrassa. Ègara: un nom amb més de dos mil anys d'història que ens porta a les arrels més antigues del nostre món, a una època incerta que continua molt viva entre nosaltres. Un nom d'arrels ibèriques que ha estat preservat amb orgull fins als nostres dies i que, al segle XXI, és pràcticament un sinònim de Terrassa.

Agost de l'any 410 de la nostra era... Som als temps finals de l'imperi que va marcar per sempre la història i la cultura d'Europa i d'Occident. L'exèrcit del rei visigot Alaric envaeix la península itàlica i per primera vegada saqueja l'antiga i poderosa capital, Roma. La terrible notícia corre ràpidament per les ciutats, els pobles i les vil·les de l'antic imperi, que ja es troba en la recta final de la seva decadència.

Poc després de la primera caiguda de Roma, arriba des d'Àsia un altre poble guerrer, al que acompanya una llegenda de crueltat i destrucció: els huns. Atil·la, l'últim i el més poderós rei dels huns, va envair l'imperi romà en diverses campanyes i va atacar el regne que havien creat els visigots a Tolosa, a la Gàl·lia. L'aliança temporal dels romans i els visigots va frenar l'expansió dels huns a la batalla dels Camps Catalàunics, a l'actual regió francesa de la Xampanya, l'any 451. Però Atil·la va arribar finalment fins a les portes de Roma un any després, d'on es va retirar per raons desconegudes arran de la negociació amb el papa Lleó I el Gran. Després de la seva mort, els huns van desaparèixer de la història, però s'havien consumat dos fets de màxima importància: els pobles “bàrbars” van ocupar definitivament l'imperi i el Papa de Roma va assumir el poder simbòlic dels antics emperadors.

L'ULTIM EMPERADOR

En els primers anys del Bisbat d'Ègara culmina el declivi de l'imperi romà: Ròmul August (o Augústul, el petit) va ser el darrer emperador occidental, tot i no haver estat reconegut. El cabdill dels hèruls, Odoacre, va enviar a Constantinopla les insígnies imperials i va ser reconegut per Zenó com a virrei d'Itàlia. Pocs anys després, a finals del segle V, els ostrogods de Teodoric van assolir el domini de la península italiana, tot situant la capital del nou regne ostrogod a Ràvena. A principis del segle VI, l'emperador bizantí Justinia va recuperar Itàlia i el poble ostrogod es va dispersar.

LES INVASIONS BÀRBARES

Malgrat les guerres, invasions i canvis en el mapa europeu, l'herència romana va perdurar durant molts segles, barrejada progressivament amb nous ingredients, en les lleis, la llengua, les estructures econòmiques i socials, la concepció del poder polític... El creixent paper de l'Església va omplir molts dels buits provocats pels canvis històrics. La llarga crisi del món romà va obrir les portes als pobles coneguts com a "bàrbars", procedents de l'est europeu i d'Àsia, que en diverses onades es van anar instal·lant a Occident i el nord d'Àfrica. La visió moderna d'aquesta època ha quedat impregnada de llegendes de crueltat i primitivisme associades als pobles a vegades aliats i d'altres invasors, no molt més violents que els romans. La decadència del món antic va ser més lenta que el que suggereix el concepte tradicional del final dramàtic de l'imperi romà.

En els anys de l'ofensiva d'Atil·la cap a Roma, l'antic municipi hispano-romà d'Ègara es convertia en seu d'un nou bisbat cristià. El Bisbat d'Ègara, que va existir des d'aproximadament l'any 450 fins a la invasió àrab del regne visigòtic de Toledo, a partir del 711.

LA FUNDACIÓ DEL BISBAT D'ÈGARA

El Bisbat que tindrà la seva Seu a Ègara va ser segregat del de Barcino o Barcelona, en un país progressivament dominat pels visigots i en el qual continuarà viva durant segles la cultura hispano-romana. Es va triar un indret privilegiat per a la seva seu. Un turó entre els dos braços d'un torrent, probablement a prop del centre d'Ègara, envoltat de vil·les agrícoles i conreus, de camins i antigues vies romanes, de velles necròpolis properes als llocs habitats.

Una basílica va ser el nucli del nou bisbat i després de la seva catedral, a l'espai ocupat ara per l'església de Santa Maria i per l'antiga rectoria. Al llarg d'un segle es van construir nous edificis adequats per a la creixent importància de l'indret. Un santuari d'ús funerari, l'actual església de Sant Miquel, amb una cripta subterrània. Una església parroquial, l'actual església de Sant Pere. El palau episcopal i les seves dependències, al costat de la catedral. Aquesta va ser la gran Catedral d'Ègara, invisible durant molts segles: perdut el seu rastre en la història, intuïda diverses vegades, ha estat definitivament recuperada en el segle XXI.

A mitjans del segle V, Nundinari, bisbe de Barcelona, va dividir en dos el seu bisbat, i va nomenar Irineu primer bisbe de la nova Seu d'Ègara, a la qual va assignar un extens territori interior, que anava des del Penedès fins al Montseny.

LA NOVA DIÒCESI

El bisbe Nundinari de Barcelona decideix dividir en dues la seva diòcesi, creant-ne una de nova a Ègara, pels volts de l'any 450 de la nostra era. De les cartes entre el Papa Hilar i el metropolità Ascani es dedueix que aquesta decisió va comptar amb la conformitat de tots els bisbes de la regió tarragonina. L'elecció d'Ègara ha estat objecte de molts estudis, que apunten com a principals raons a la seva importància com a municipi i a la seva situació geogràfica en l'època de les invasions bàrbares.

Vaticà. Roma.

A la il·lustració, el món romà en l'època de major expansió, al voltant del Mare Nostrum i fins als límits d'Europa. Ègara era probablement l'Egosa ibèrica que esmenta Ptolemeu i que va ser romanitzada a partir de l'arribada dels romans a Hispània, però Empúries, a l'època de les guerres púniques, a finals del segle III a.C.

L'IMPERI ROMÀ

El regne dels visigots, arribats des de l'est europeu, s'estén inicialment entre la Gàl·lia i Hispània, però ben aviat retrocedirà fins als Pirineus davant la pressió dels francs, conservant només la regió de Septimània (o Gothia), amb centre a Narbona, fins a l'actual Provença. La seva capital va passar de Tolosa a Toledo. Al segle VI, l'imperi romà d'Orient, que va perdurar encara gairebé mil anys més, va dominar bona part del sud d'Hispània.

LA RUTA DELS VISIGOTS FINS A HISPÀNIA

Es constituïa així un nou poder religiós i administratiu amb centre a Ègara, que havia estat declarada municipi romà al segle I de la nostra era, en temps de l'emperador Vespasià. Es desconeixen la situació exacta i les característiques d'aquell municipi. Però sí hi ha proves de la seva existència. Entre d'altres, una antiga làpida del segle II que es troba a l'església de Santa Maria, on apareix el seu nom, preservat durant dos mil anys. Al voltant de l'actual ciutat de Terrassa hi ha nombroses masies construïdes sobre antigues vil·les romanes. Diverses excavacions han permès descobrir enterraments, magatzems de productes agrícoles, factories i residències rurals hispano-romanes, però no el nucli administratiu o comercial d'aquell municipi de dret llatí i d'arrels ibèriques. El centre de l'antiga Ègara no s'ha trobat sota les actuals Esglésies de Sant Pere, però diverses teories basades en les troballes arqueològiques i l'orografia del terreny el situen en alguna zona propera.

Cap a l'any 465, Nundinari mor i llega tots els seus béns al bisbe egarenc Irineu, que pretén refondre novament el Bisbat de Barcelona i el d'Ègara en un de sol. Però el papa Hilar, successor de Lleó I el Gran, s'hi nega i ordena mantenir-los tots dos, segons consta a les actes del sínode de Santa Maria la Major de Roma. En aquests moments s'inicia el regnat d'Euric, que dominarà la Tarraconense i proclamarà la independència del regne visigot de Tolosa. L'any 476 és derrocat per Odoacre l'últim emperador romà d'Occident, Ròmul August. Aquesta data simbòlica marca l'inici de l'edat mitjana i la fi de l'imperi romà a Occident, tot i que la seva decadència va ser un fenomen més prolongat i complex.

Les esglésies acullen espectacles, concerts i altres activitats culturals. Imatges de l'espectacle “Construccions per a les ànimes”

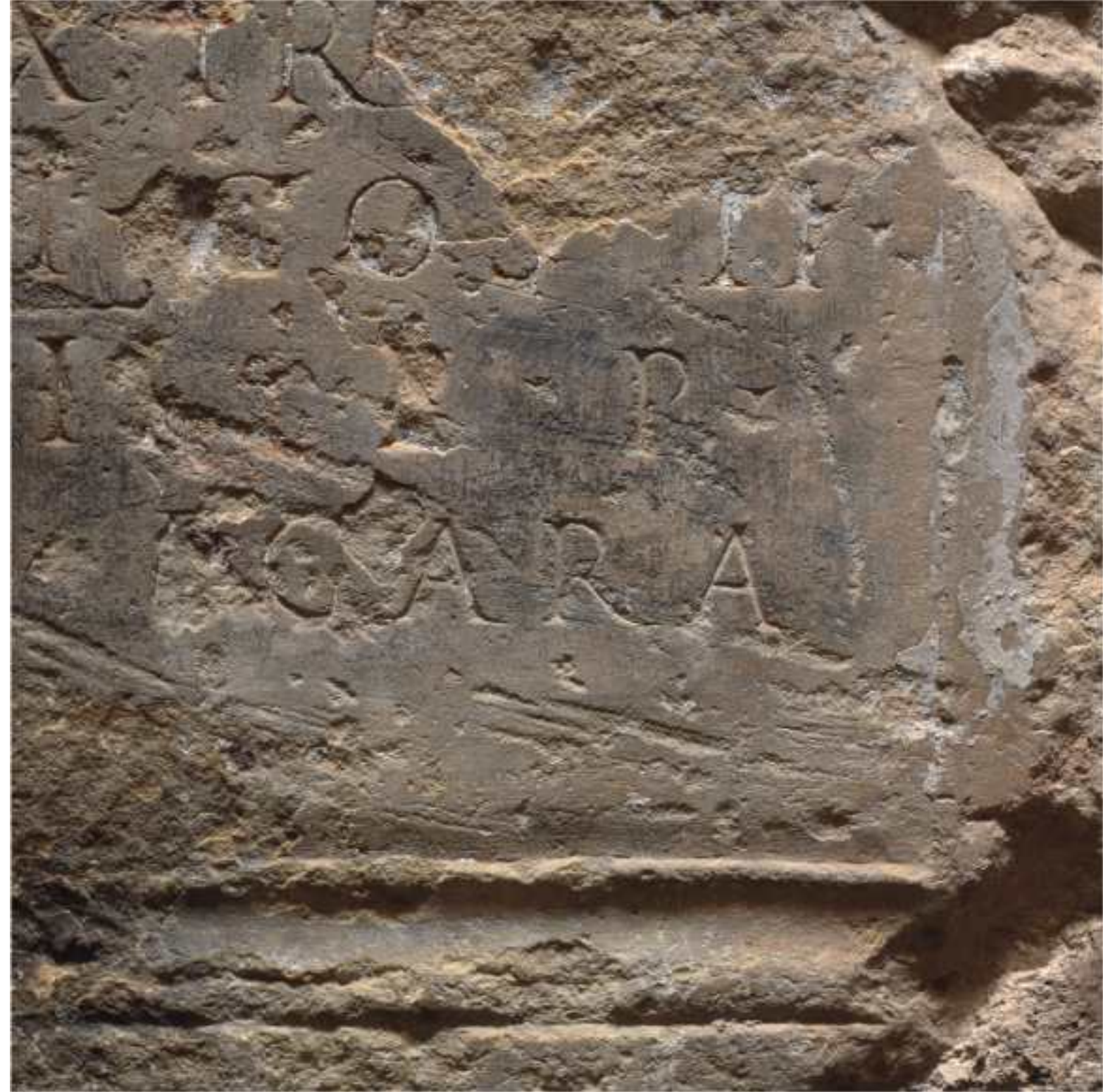
EL MUNICIPI ROMÀ

A la zona central de l'església de Santa Maria es troba, encastrada al mur, una làpida romana reaprofitada en la construcció de l'església romànica. Es tractava d'un pedestal datat cap a l'any 140 de la nostra era segons el qual el Municipi Flavi d'Ègara dedica un monument a l'emperador Antoninus Pius. Al pilar oposat de la nau es troba un altre pedestal romà, de la mateixa època.

Fou així com l'Ègara del segle V va passar a exercir una notable influència a partir de la decisió de crear-hi la seu d'un nou bisbat per tal de reforçar el poder administratiu i religiós a la zona.

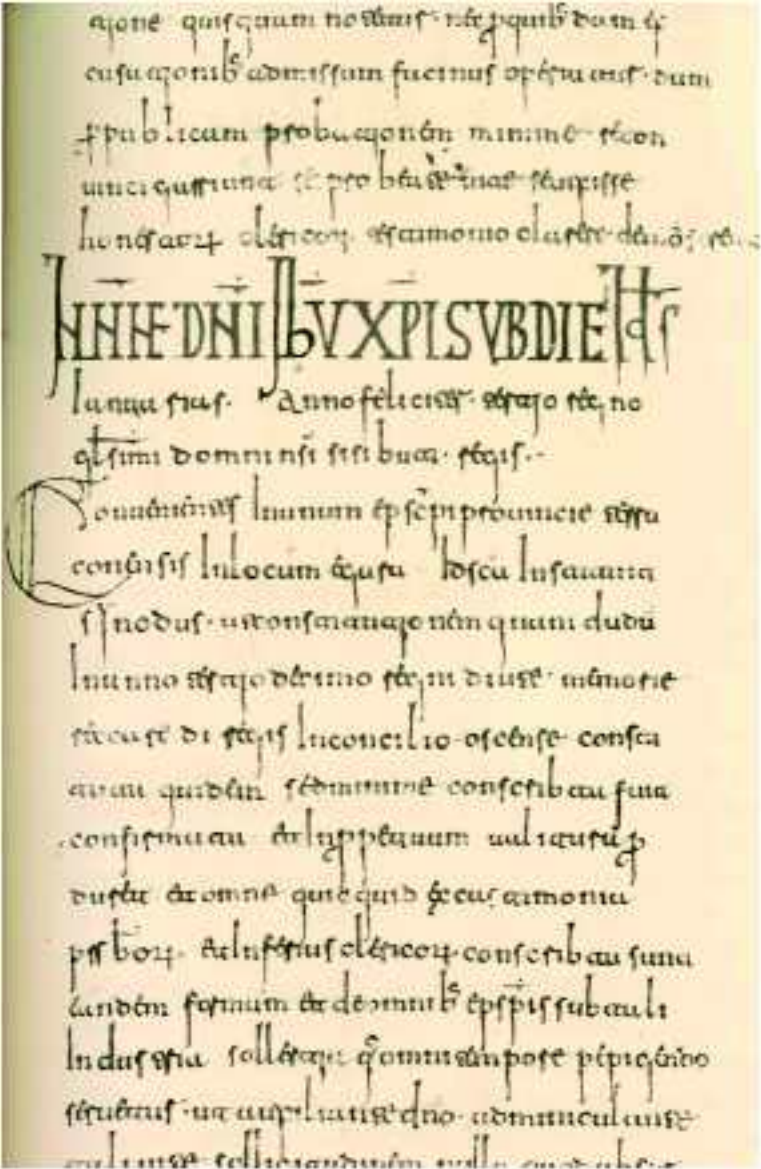
En aquesta Ègara hispano-romana, s'aixeca un primer temple (a l'espai de l'actual Santa Maria) al segle IV, a l'època en què el cristianisme passa a ser religió tolerada i finalment oficial. Aquest és el temple que va servir de base per construir la catedral d'Ègara, edifici principal d'un complex que més tard creixeria amb les edificacions de Sant Pere i Sant Miquel, entre d'altres. El conjunt d'edificis es va anar engrandint progressivament amb el pas dels anys i la consolidació del poder episcopal. Prenia forma així un conjunt monumental que s'erigeix com una mostra única de l'art cristià occidental d'aquest període, el de màxim esplendor del Bisbat d'Ègara.

Les esglésies de Sant Pere van ser classificades durant molt anys com a “visigòtico-romàniques”, en un intent de definir una època que es resisteix a encaixar en aquesta simplificació. Els visigots que dominaven Hispània, arribats des de la Gàl·lia a finals del segle V, eren una petita minoria en comparació amb la població hispano-romana. El seu regne es concentrava principalment a l'àrea propera als rius Duero i Tajo. La religió oficial era l'arriana, una branca del cristianisme que tenia com a principal diferència amb el catolicisme que no creia en la divinitat de Jesús. La majoria de la població, però, era catòlica, tot i que també és destacable en aquesta època la influència del priscil·lianisme i d'altres doctrines cristianes que van acabar essent classificades i perseguides com a heretgies respecte al corrent predominant. Els visigots es van convertir al catolicisme a finals del segle VI, molts anys després de la fundació de la seu egarenca, sota el regnat de Recared: aquest rei va proclamar solemnement la conversió oficial al catolicisme del regne visigot al Concili de Toledo del 589. A aquest concili hi va assistir entre d'altres el bisbe d'Ègara, Sofroni.

Coneixem els noms de només alguns dels bisbes egarencs, així com certes dates que situen aproximadament la seva època. Irineu fou el primer bisbe de la nova diòcesi d'Ègara, cap al 450. El segon bisbe conegut fou Nebridi, esmentat per San Isidoro de Sevilla a l'obra “De viris illustribus”: tenia tres germans bisbes (d'Oscà, València i Urgell) i els quatre van ser santificats. Altres bisbes del segle VI dels quals hi ha constància són Taür, Sofroni i probablement Tigridi. Al segle següent, el VII, apareixen els noms d'Illergi, Eugeni, Vicenç, un segon Illergi i finalment Joan, el darrer bisbe egarenc conegut, que assistí al Concili de Toledo de l'any 693.

Al mes de gener de l'any 615 es va celebrar aquí el Concili d'Ègara, al qual hi assistiren catorze bisbes: “*Sub die iduum ianuarium, anno feliciter tertio regni gloriosissimi domini nostri Sisebuti regis, convenientes in unum episcopi provinciae Tarraconensis in locum Egara, id sancta instituit synodus...*”. Es desconeix el nom del bisbe egarenc en aquell moment.

EL CONCILI EGARENC

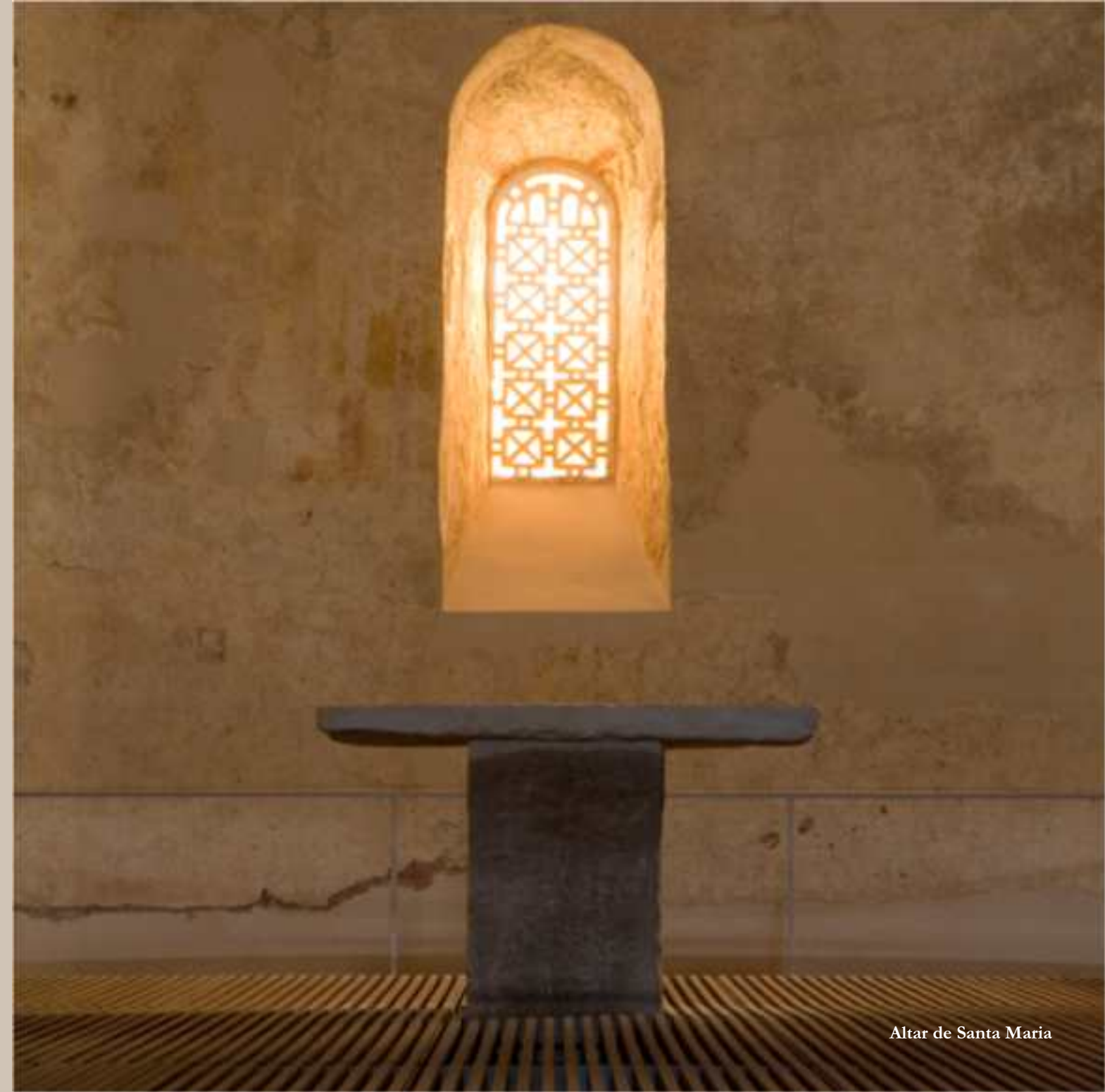
L'antiga Ègara és molt present al nomenclàtor de carrers de la ciutat: Rambla d'Ègara, Rambla de Sant Nebridi, carrer d'Irineu, carrer del Concili Egarenc, una escola anomenada Bisbat d'Ègara, el barri d'Ègara, el Passeig del Comte d'Ègara, el carrer d'Ègara... L'antic nom de Terrassa apareix freqüentment en la denominació de clubs esportius, d'empreses, d'establiments comercials i fins i tot dels autobusos urbans. Es també el centre d'interès de nombroses publicacions en els darrers segles. La propera dècada se celebrarà el mil quatre-cents aniversari d'aquell Concili que va tenir lloc a la Seu d'Ègara.

A l'esquerra, reproducció de l'acta del Concili.

LA DIÒCESI EGARENCA

El Bisbat d'Ègara ocupava un ampli territori a l'interior del país, segons diversos estudis. Els dos extrems es trobaven a Pontons i a Gualba, al Montseny. Era fronterer amb els bisbats de Vic, Girona i Barcelona. Dintre dels seus límits es trobaven municipis actuals com Martorell, Cerdanyola, Sabadell, Granollers, Sant Celoni, La Garriga, L'Ametlla, Sant Llorenç Savall, Olesa i Piera.

Altar de Santa Maria

LA CÚPULA DE SANT MIQUEL

A la cúpula d'aquest temple d'ús funerari es troben pintures murals úniques a Europa en el seu gènere.

Formaven part de la decoració original del segle VI.

LA FI DE LA SEU D'ÈGARA

La crisi final del regne visigot, en descomposició, es produeix el 711 amb la batalla de Guadalete i la mort del rei don Rodrigo. Els àrabs van assolir ràpidament el domini de tota la península, Tàrraco va ser destruïda i Barcelona es va rendir. L'expansió europea dels àrabs va ser frenada a prop de Tours, a la batalla de Poitiers (França, 732), situant així definitivament la frontera als Pirineus. L'any 801 els exèrcits de Carlemany van ocupar Barcelona, amb l'objectiu de consolidar un territori d'avantguarda i defensa a la península ibèrica.

Es aleshores quan es crea un nou títol, el de Comte de Barcelona, com a màxim representant de l'emperador carolingi al territori que va rebre el nom de Marca Hispànica. L'any 844 la ciutat vallesana apareix als documents oficials. És a la capitular del rei Carles el Calb, atorgada “*als gots i hispans de la ciutat de Barcelona, del castell de Terrassa i als hispans de tot el comtat de Barcelona*”, que es refereix a l'època de l'emperador Carlemany. Fins a finals del segle X, la ciutat de Barcelona i el Vallès van estar sota la dominació franca.

Els atacs musulmans van continuar durant molt de temps contra la regió de la Marca Hispànica, provocant el despoblament del Vallès i del Penedès, l'antic territori de la seu episcopal d'Ègara: van esdevenir zones convertides durant molts anys en terra de frontera del que després s'anomenaria "la Catalunya vella". La vinculació del comtat de Barcelona a l'imperi carolingi es va anar debilitant progressivament, fins que el comte Borrell II va refusar l'any 988 retre vassallatge al rei franc, perquè no li va donar suport per lluitar contra els àrabs i evitar la destrucció de Barcelona i els seus voltants. Aquest acte és considerat com una proclamació de fet de la independència dels comtats catalans i data simbòlica del naixement de Catalunya, fa més d'un mil·lenni.

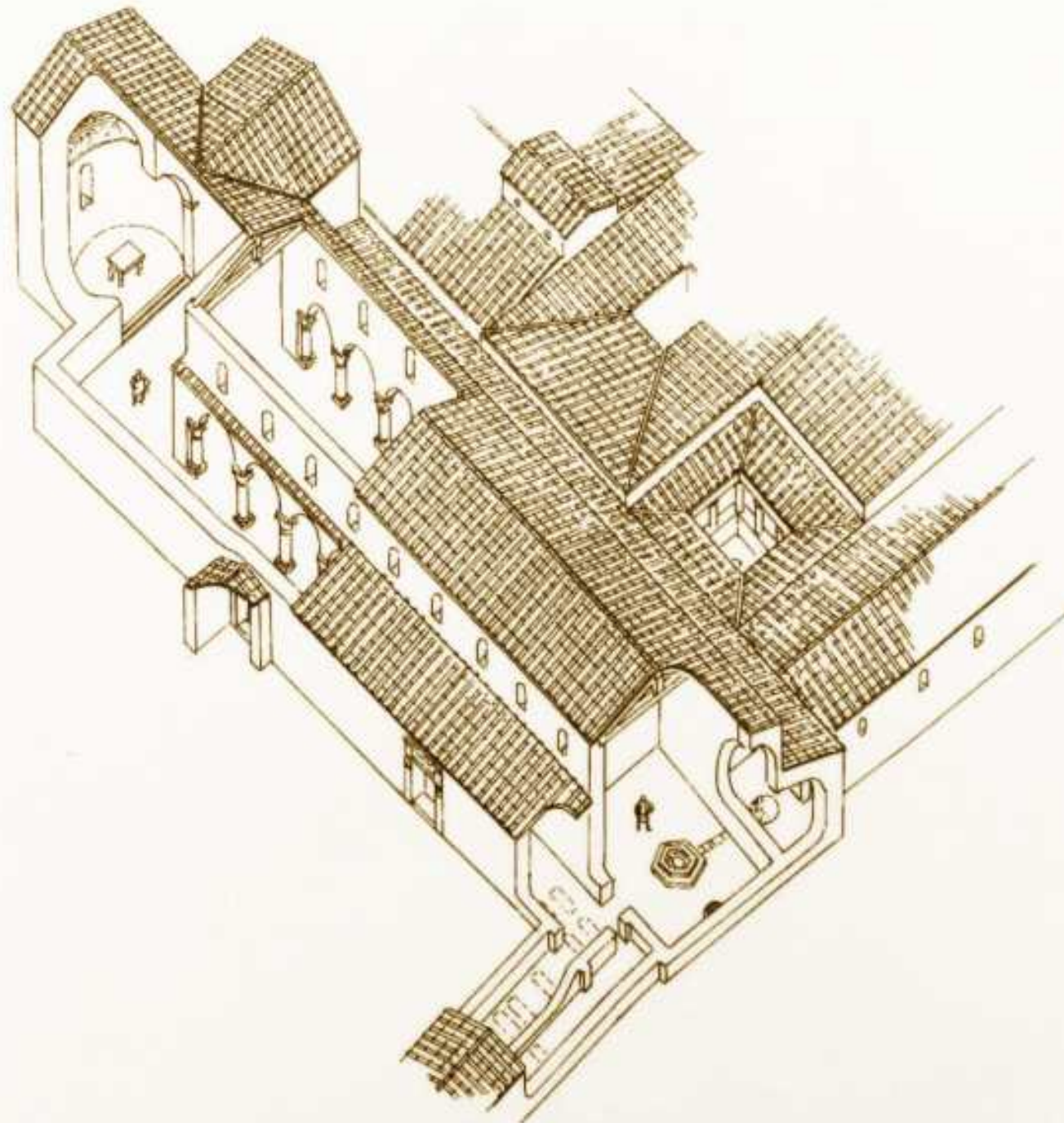
Entre aquests fets, el rastre de l'antiga Ègara s'ha perdut en els documents històrics. Se suposa que l'antic Bisbat va desaparèixer en els temps de la invasió sarraïna. La darrera notícia certa que tenim de l'existència del bisbat és la presència d'un delegat de Joan d'Ègara al Concili de Toledo, l'any 693. Però les excavacions no han detectat cap rastre de destrucció o arrasament en aquesta època, de la qual cosa es pot deduir que probablement el bisbat va continuar existint un temps més, fins a l'època de domini franc, que va apostar per reforçar Barcelona com a únic centre de poder. De fet, es van produir tensions entre Ègara i Barcelona i encara es té constància d'un últim intent de recuperar la seu episcopal egarenca, però va rebre la negativa del Vaticà. No es va parlar mai més d'un bisbat independent. Tanmateix, se'n va conservar la memòria durant molt temps i fins i tot es van continuar utilitzant expressions com "l'antiga seu egarenca" als documents. Terrassa va tornar a tenir seu episcopal pròpia l'any 2004, ara ja amb el nom de Bisbat de Terrassa, com a resultat també d'una segregació del bisbat de Barcelona.

LA CRIPTA SUBTERRÀNIA

La tomba que existia en aquesta cripta va ser profanada en una època molt antiga i es desconeix la funció d'aquest espai sota l'església de Sant Miquel. El recinte subterrani conserva l'arrebossat i les parets originals del segle VI, així com alguns rastres de pintura vermellosa de la mateixa època. Tenia un únic accés.

A partir de l'any mil, en els anys de consolidació de la Catalunya medieval, les esglésies d'Ègara experimenten canvis i reformes que permeten interpretar una recuperació del conjunt eclesiàstic, ja amb una menor categoria i dimensió, i de l'economia i població de la zona. L'assistència de personatges importants a un judici celebrat l'any 1017 "in ecclesia sancte Marie Egarensis", i la nova consagració de l'església l'any 1112 en són una mostra. El progressiu allunyament de la frontera amb Al-Andalus i la consolidació de la Corona d'Aragó obren una nova etapa històrica d'esplendor de Catalunya com a potència mediterrània. En aquesta època les esglésies de Sant Pere ja no presenten grans transformacions, però sí van deixar un llegat artístic de primera magnitud: una sèrie de pintures murals i uns retaules que se situen entre les obres mestres del gòtic català. Segles després, el 1601, la transferència del centre parroquial terrassenc de Sant Pere al Sant Esperit, fa que el conjunt entri en una etapa de decadència.

Reconstrucció de la Catedral d'Ègara, amb tres naus, al moment del seu màxim esplendor. (Imatge a l'esquerra)

UN CONJUNT MONUMENTAL ÚNIC A EUROPA

A finals del segle XX, amb l'inici del Pla Director per al Desenvolupament de les Esglésies de Sant Pere, es posa en marxa una vasta operació d'estudi, excavació i interpretació del conjunt.

L'aportació dels primers anys del segle XXI a la història mil·lenària del recinte episcopal és la recuperació del valor històrico-artístic d'un conjunt monumental únic a Europa: permet viatjar en el temps fins a quinze segles enrera i explica la història, la cultura i l'espiritualitat del món dels primers temps del cristianisme i dels primers anys de l'edat mitjana.

El pas dels segles, la majestuositat de la pedra, la història de l'art i l'arquitectura, el testimoni de les creences d'homes i dones de diverses èpoques: aquesta és la clau del missatge escrit a les pedres mil·lenàries de Sant Pere i de la Seu d'Ègara. Una de les joies artístiques i monumentals del nostre país que, després de molts anys de treballs, mostra el seu rostre més autèntic. L'esplendor d'una Seu Episcopal dels orígens del cristianisme. Un conjunt de tres esglésies que inclou l'antiga Catedral redescoberta, envoltat de verd pel gran Parc de Vallparadís, en un entorn urbà que ha conservat un ambient de pau i serenitat al bell mig d'una gran ciutat.

Pedres vives, que expliquen la seva història, la de la ciutat, la del país, la del nostre món.

Pedres amb ànima...

A dalt, al Castell-Cartixa de Vallparadís, situat a poca distància de les esglésies de Sant Pere, on es troba el Museu de Terrassa. A baix, fragment de retaule gòtic (Lluís Borrassà).

EL CAMP DE LES ÀNIMES

ENTRE LA TERRA I EL CEL

L'actual accés al recinte de les Esglésies de Sant Pere, on es trobava l'antiga Seu d'Ègara, es fa a través d'una reixa que ha substituït l'anterior mur tancat i que obre la seva porta cap a la plaça del Rector Homs. Just abans d'entrar, aquesta imatge general remarca un dels aspectes més valuosos del conjunt monumental com a patrimoni històric i artístic: la seva singularitat entre els monuments de característiques similars d'arreu d'Europa. Estem davant d'un complex format per tres construccions (una d'elles, l'antiga Catedral d'Ègara, dividida actualment en dos edificis), amb un valor històric i arquitectònic extraordinari. No es tracta, doncs, del característic monument format per un edifici, d'ús religiós o civil, en el qual podem anar descobrint les diferents èpoques constructives i la seva utilització, sinó d'un autèntic conjunt monumental, que pràcticament des del seu moment inicial va ser concebut com a tal, i que així s'ha mantingut fins a l'actualitat, amb importants canvis estructurals provocats per les diferents vicissituds de cada etapa històrica. El primer que veiem, doncs, és aquest ampli espai exterior delimitat clarament per tres edificis carregats de valors simbòlics i estètics: l'antiga catedral i baptisteri (actuals església de Santa Maria i edifici d'acollida de visitants i rectoria) a mà dreta; l'edifici funerari (actual església de Sant Miquel), al davant; i l'església parroquial (actual Sant Pere) a l'esquerra.

La segona imatge que immediatament se'ns mostra al descobrir aquest recinte demana una mirada atenta. És un dels elements que més s'ha destacat en les recents excavacions arqueològiques i en la restauració de tot el conjunt, potser perquè és el que millor explica l'extraordinària riquesa cultural del conjunt. És el paviment, on apareixen dibuixats els canvis experimentats al llarg dels segles, de manera que es pot “llegir” en les pedres la successió de transformacions experimentades al llarg de les diferents èpoques. Arreu on dirigim la mirada -els actuals edificis, les nombroses restes de murs i antigues construccions, les omnipresents siluetes ressaltades amb diferents materials dels recintes o elements construïts en diferents moments-, tot ens explica amb un llenguatge coherent una història contínua de gairebé dos mil·lennis. Més de quinze segles d'edificació d'esglésies, d'ampliacions, d'abandonaments o enderrocaments posteriors, de reconstruccions. De tot un seguit de transformacions que formen part de la història complexa d'una comunitat que ha viscut de forma continuada -amb alts i baixos accentuats- en aquest mateix entorn geogràfic: els egarencs, els terrassencs més antics.

L'antic pont de Sant Pere, del segle XVII, que comunicava el recinte amb la vila de Terrassa

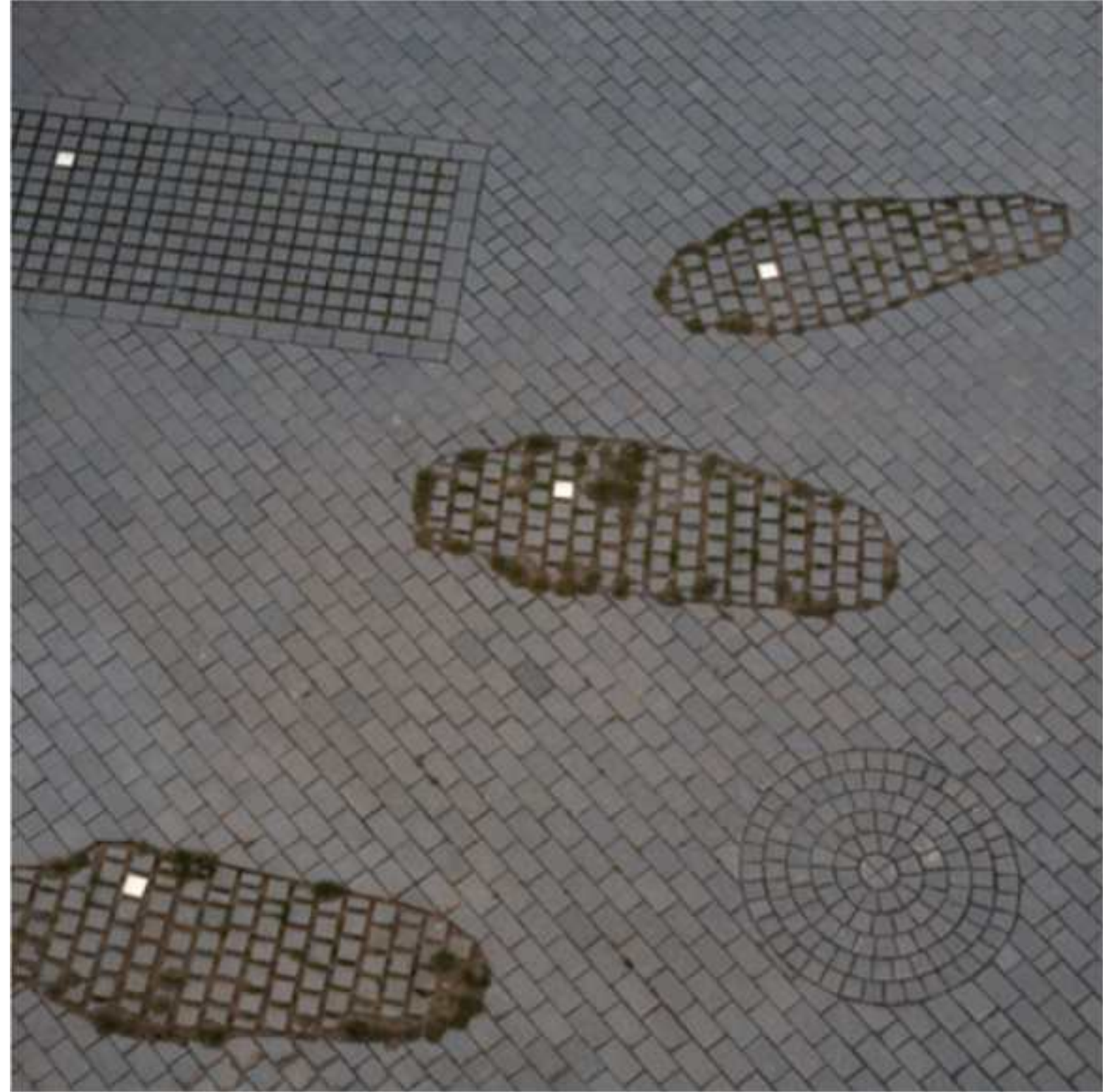

Una lleugera passarel·la permet accedir al recinte des de l'est.

UN GRAN CAMP DE TOMBES

Quan accedim al recinte per la porta de la gran reixa metàl·lica que el tanca per l'oest, el primer que ens trobem és un gran camp de tombes. Aquesta esplanada havia estat durant molts segles una necròpolis, un espai funerari delimitat pels tres grans edificis religiosos que encara avui es mantenen dempeus i, just resseguint el sentit de la porta on estem situats, per un corredor funerari que anava en línia recta des de l'actual edifici de la rectoria fins a l'extrem de l'església de Sant Pere, situat al començament de l'actual carrer Major de Sant Pere. Avui podem veure la silueta d'aquest corredor funerari ressaltada per un paviment fosc de granit on també s'endevinen les tombes que s'hi van anar obrint en diferents èpoques. Al mateix lloc de l'entrada actual, dues grans bases de pedra constitueixen les restes de l'antiga porta al recinte del segle VI.

Durant la segona meitat del segle V i els segles VI i VII, l'època de major esplendor de la Seu episcopal d'Ègara, aquest recinte tancat tenia un ús funerari. S'hi excavaven les tombes dels fidels de la comunitat cristiana que pertanyia al bisbat. Segons la importància social del difunt, els sepulcres tenien una millor o pitjor situació. Però el que sembla evident és que aquest recinte tan especial, a recer dels edificis que constituïen el centre de la vida espiritual i del poder polític, estava destinat preferentment als individus de classe mitjana o alta, amb una certa rellevància dins la comunitat. Avui podem veure les siluetes de les restes d'aquests centenars de tombes marcades al terra amb llambordes rectangulars grises que deixen créixer l'herba verda a través de les seves interseccions. Una metàfora de la vida després de la mort en la qual creien aquells egarencs que eren enterrats al costat de les seves esglésies.

EL SILENCI DE LA NIT

Quan cau la nit sobre el recinte de l'antiga Seu d'Ègara és quan els cubs lluminosos que senyalitzen les tombes ens recorden la funció funerària del pati central. Un espai de pau i serenitat al voltant del qual se situen les tres esglésies i que ha revelat els seus secrets els darrers anys, a través d'un exhaustiu programa d'excavacions i estudis.

ÀNIMES I LLUMS

Trobem bàsicament dos tipus de tombes distribuïdes de forma aparentment aleatòria pel recinte. Unes, de forma rectangular, pertanyen a la necròpolis de l'època episcopal (segle VI). Les altres, de forma antropomòrfica, són més tardanes i corresponen a l'època carolíngia (segles IX – X). Gairebé totes elles miren cap a l'est, cap al naixement del dia i la sortida del sol, en el que suposa un altre simbolisme clàssic de la cultura cristiana. Es troben molt més lògicament distribuïdes del que ens podria fer pensar l'aparent desordre que sembla regnar-hi, que és més aviat provocat per la superposició d'enterraments de diferents èpoques i el propi desnivell del terreny.

La restauració actual, a més de senyalitzar-ne el contorn, ha comportat la instal·lació a cada tomba d'un petit cub lluminós que recorda les ànimes per a les quals es va condicionar aquest recinte. Una llum que, quan arriba la nit, es perd en el cel al qual aquells homes i dones aspiraven.

Quan ens acostem a l'església parroquial de Sant Pere, que tanca el recinte per la seva part nord, trobem també tres bases cilíndriques que amaguen les restes de columnes del segle VI. És possible, doncs, que en l'època d'esplendor de la seu d'Ègara aquest ampli recinte funerari fos cobert, o almenys envoltat de columnes. Una mica més enllà, davant la façana sud de l'església de Sant Pere, on hi ha la porta principal d'accés, s'aixequen les restes de l'antic mur i contraforts del temple parroquial del segle VI, que era notablement més ampli que l'actual edifici. Reconeixem amb facilitat les restes de la porta d'entrada a l'església del segle VI, situada exactament uns metres al davant de la porta actual (d'època romànica), i travessada per una escalinata. Sota el paviment d'aquesta nau sud, més àmplia respecte a l'actual, es tornen a dibuixar siluetes de tombes: en l'època episcopal es trobaven dins l'església, i per tant, devien correspondre a càrrecs eclesiàstics o senyorials. La restauració i la recreació de tots aquests elements ens permet imaginar fàcilment al segle VI un temple parroquial de tres naus, força més ampli per la seva façana sud i la base oest que el posterior edifici romànic que s'ha conservat fins a l'actualitat. Després de la desaparició del bisbat d'Ègara al segle VIII, aquest edifici va perdre el seu ús i importància, i va ser reconstruït amb unes dimensions més reduïdes, ja en plena època romànica.

ELS FRUITS DE LA TERRA I L'AIGUA DEL BAPTISME

Davant d'aquestes restes de la façana sud del segle VI, i confoses entre les nombroses tombes, veiem també unes siluetes circulars que assenyalen els punts on s'han trobat les restes de sitges. Les sitges eren uns grans dipòsits cilíndrics excavats sota terra i servien per a emmagatzemar i conservar productes alimentaris, sobretot gra i cereals. Les que podem veure marcades al recinte corresponen a dues èpoques diferents: la ibèrica-romana i la romànica. És a dir, els moments històrics anterior i posterior al Bisbat d'Ègara, quan aquest camp era utilitzat exclusivament com a espai funerari.

Les sitges d'època ibèrica i romana devien anar acompanyades d'altres estructures constructives, ja que demostren l'existència d'una important activitat agrícola i industrial, però haurien estat arrasades amb motiu de la construcció dels edificis episcopals, a partir del segle V. Les sitges, en estar soterrades, haurien estat les úniques estructures que s'han pogut conservar fins avui. Les de l'època medieval, posteriors a la desaparició del bisbat, es van emplaçar en l'indret conegut com a “sagrera”, és a dir, l'espai al voltant de l'església en què persones i béns estaven sota la protecció de la llei de Déu. Ben pocs gosaven entrar a robar en aquest sector sagrat, que oferia la màxima seguretat per als dipòsits de gra, aliments o altres béns.

EL LLENGUATGE DE LES PEDRES

El paviment de tot el recinte explica a través de colors, textures i diferents tipus de materials l'evolució del conjunt a través de l'època ibèrica i romana i dels primers temps del cristianisme fins als nostres dies.

ORIENTADES CAP A L'EST

Les tombes pertanyen bàsicament a l'època episcopal (formes rectangulars, segle VI) i a l'època carolíngia (formes antropomòrfiques, segles IX-X). S'orienten cap a l'est: totes elles miren al naixement del sol, un simbolisme habitual en la cultura cristiana. Tenien un ordre més lògic del que sembla l'actual disposició, en la que apareixen tombes de diferents èpoques.

Gairebé centrat en aquest recinte exterior, al davant de l'edifici funerari o actual església de Sant Miquel, trobem un gran volum quadrangular sota el qual s'han trobat les restes d'un pou de 12 metres de profunditat. Aquest pou de planta quadrada era el que subministrava l'aigua que es necessitava a tot el conjunt episcopal del segle VI i el que alimentava el baptisteri. Mitjançant un sistema de canalitzacions, l'aigua era conduïda fins a la piscina baptismal situada als peus de la Catedral, on actualment hi ha l'edifici de la rectoria i acollida de visitants. Aquest baptisteri era precisament un dels elements més simbòlics del conjunt episcopal, ja que el bateig en aquestes antigues comunitats cristianes es feia per immersió i constituïa un dels principals moments de la vida pública.

Una mica més enllà del pou, en l'espai obert que queda entre Sant Miquel i Santa Maria, veiem marcades al terra amb travertí blanc algunes estructures i sitges d'època ibèrica i romana. Només s'han pogut localitzar restes molt exigües de les bases d'aquestes primitives edificacions, ja que van ser totalment arrasades quan es va iniciar la construcció del gran conjunt episcopal. Unes passes més endavant, ja entre les capçaleres de les dues esglésies actuals, es marquen amb basalt gris les restes d'estructures que s'han conservat dels primers edificis d'època cristiana, datats a mitjans del segle IV. Molt poques evidències ens queden d'aquestes primitives construccions, que hem de suposar que serien destruïdes per donar pas a les estructures posteriors.

Si des d'aquí ens acostem a la part est del recinte, vorejant ja el límit amb el parc de Vallparadís, darrera la capçalera de Sant Pere tornem a trobar restes de pous i sitges d'època ibèrica i romana. Aquesta ha estat la zona menys excavada, però tot i així, entre les rampes d'accés que salven el desnivell natural del terreny, veiem encara noves tombes medievals amb característiques similars a les de la part frontal.

A l'extrem nord d'aquest espai, mig amagada darrere l'absis de Sant Pere i protegida per l'ombra dels arbres, descobrim una font moderna dedicada a Sant Nebridi. La font es va construir el 1950 per commemorar el XV centenari de la fundació del Bisbat d'Ègara, datada als entorns de l'any 450 de la nostra era. Està presidida per un mosaic realitzat per l'artista terrassenc Santiago Padrós dedicat a la figura del bisbe d'Ègara, Nebridi, del qual existeix constància que assistí al Concili de Toledo de l'any 527, i que fou considerat un important autor en la seva època. Es tracta de l'únic bisbe egarenc que fou santificat, però no l'únic del qual en tenim referència.

LA CATEDRAL REDESCOBERTA

Tornem a situar-nos a la zona sud del recinte, ja davant l'actual església de Santa Maria. Aquí podem contemplar una de les restes arquitectòniques més rellevants que han descobert les darreres excavacions. Es tracta de la base del mur nord de la gran Catedral d'Ègara, que presidia el conjunt episcopal del segle VI. Ara podem seguir el traçat des de l'edifici de l'actual rectoria fins a la capçalera de Santa Maria: una catedral invisible durant segles i finalment redescoberta. A l'alçada de la porta de la façana sud de Sant Miquel, es veu clarament l'obertura d'una porta que comunicava la catedral amb l'edifici funerari, tot travessant un passadís existent entre ambdues edificacions i que molt possiblement era cobert.

En tot aquest sector, actualment a l'aire lliure, és on podem adonar-nos de les dimensions i la importància que tenia la Catedral del segle VI, tot seguint les plantes i les restes dels seus murs que podem veure avui senyalitzats al terra. L'altre element que destaca, i que més poderosament evoca la grandesa d'aquella construcció, és el mosaic amb motius geomètrics que encara ocupa una bona part de l'espai frontal de Santa Maria. És un mosaic de la primera meitat del segle V, que ocupava la planta de la basílica que es va construir en aquest indret abans de la seva ampliació i conversió en Catedral en l'època de major esplendor del conjunt. La planta de la basílica està senyalitzada per un paviment blanc que s'observa en tot el sector frontal i lateral de l'actual església de Santa Maria.

EL CAMPANAR DE SANTA MARIA

El campanar romànic, d'estil clàssic, s'aixeca sobre el cimbori, un cos de planta octogonal situat al damunt de la cúpula de Santa Maria. La campana actual és del 1727.

LA ZONA RESIDENCIAL DEL BISBAT

A l'extrem sud del recinte, més enllà de Santa Maria, s'estén un espai enjardinat que ocupa el que al segle VI era la zona residencial del conjunt episcopal. En aquesta àmplia esplanada es senyalitzen amb diferents paviments les restes d'estructures o construccions que al llarg de les diferents èpoques es van anar succeïnt. Malgrat l'absència actual d'edificacions, ja que aquest fou un espai destinat a horts en l'època moderna, el resultat de la restauració ens ofereix una visió molt completa de les transformacions experimentades en aquest conjunt durant més de vint segles de presència humana i important activitat social i religiosa.

Amb travertí blanc s'han marcat les estructures que s'han localitzat d'època ibèrica i romana. Entre aquestes destaca un dipòsit de planta quadrada situat a l'extrem est del recinte, arran la tanca que marca el límit amb el parc de Vallparadís. D'aquesta mateixa època podem observar les siluetes circulars de nombroses sitges que servien per a emmagatzemar gra. En un altre gest simbòlic, actualment s'hi han plantat diferents espècies vegetals, com arbres fruiters, blat i ordi, precisament els cereals més característics dels primers segles de la nostra era.

BLAT I ORDI

A la zona residencial del bisbat s'han trobat sitges i restes de diverses edificacions. En època moderna va ser una zona dedicada a horts. Actualment s'hi han plantat arbres fruiters i espècies vegetals com el blat i l'ordi.

Santa Maria, vista des de la zona residencial de l'antic Bisbat

Les estructures constructives del segle VI, les que formaven part del conjunt episcopal d'Ègara en el seu moment d'esplendor, apareixen senyalitzades amb granit negre. En aquella època, aquest era el sector on s'aixecaven els edificis de caràcter residencial, dedicats a estances del bisbe o a altres usos relacionats amb les funcions més quotidianes. Avui ens podem fer una idea força aproximada de les dimensions d'aquesta zona d'habitatge i funcional: amb una base d'opus signinum de color rosat s'han remarcat els espais on encara s'ha conservat el paviment original del segle VI. Senyalitzades amb peces de granit negre de forma trapezoïdal, resseguim les parts on amb tota seguretat hi havia plantes d'edificis, però de les que no se n'ha arribat a conservar el paviment. El granit negre també assenyalava les restes d'una capella d'aquesta època dedicada al culte dels sants Just i Pastor, de la qual existeixen referències documentals. En el seu interior hi havia diversos enterraments, també senyalitzats, molt probablement de persones destacades.

Les rajoles de pòrfir vermell, d'un marcat color granat, ens indiquen les estructures posteriors, ja d'època romànica (segles XII – XIII). Entre aquestes podem destacar la planta del claustre que es va construir annexat a la façana sud de l'església de Santa Maria, i del que encara es conserva íntegre un evocador corredor amb arcs que podem contemplar des d'aquesta zona. Aquest era el claustre de la comunitat de monjos agustinians que es va establir en el recinte segles després que el Bisbat d'Ègara deixés d'existir, i que utilitzava l'església romànica de Santa Maria per al culte. Per últim, unes rajoles de “porriño”, de color granat més suau, assenyalen les estructures posteriors al romànic (a partir del segle XIV), així com diversos pous que subministraven aigua al conjunt de dependències.

Claustre romànic annex a Santa Maria, corresponent a l'època de la comunitat agustiniana, que s'ha conservat parcialment.

LA CATEDRAL D'ÈGARA

TEMPLE I SÍMBOL DEL PODER
TERRENAL I RELIGIÓS

A l'espai on avui s'aixeca l'església romànica de Santa Maria, construïda entre el segle XI i XII i consagrada l'any 1112, és on es trobava la gran catedral que presidia el conjunt episcopal d'Ègara al segle VI. Aquest era el centre de culte, i també el centre simbòlic del poder espiritual i social que representava el bisbat fundat a mitjans del segle V i que visqué una època daurada fins al seu declivi arran de la invasió musulmana al segle VIII.

Hem d'imaginar un edifici molt més gran del que indiquen les dimensions actuals. La catedral, com podem veure mitjançant les plantes i les estructures senyalitzades amb diferents paviments, començava a l'extrem de l'actual edifici de la rectoria i acollida de visitants, tocant a la plaça, i arribava fins a l'actual absis de Santa Maria. Era també un edifici molt més ample, amb tres naus a les que calia afegir un conjunt de dependències residencials i d'altres usos relacionats amb les necessitats del conjunt. Aquestes construccions eren annexes a la façana sud de la catedral, i ocupaven l'actual recinte exterior.

LA PRIMERA BASÍLICA

Abans de la catedral d'Ègara, havia existit una basílica construïda a la primera meitat del segle V, de planta rectangular i d'una sola nau. Aquesta primitiva basílica començava també a l'edifici de la rectoria, però només arribava fins al creuer de l'actual església romànica. Es conserven extensos fragments del mosaic de motius geomètrics que ocupava la seva planta, gràcies a que posteriorment fou cobert pel paviment de la futura catedral. La basílica tenia un baptisteri annex a la seva capçalera, un edifici destinat a la pràctica ritual del baptisme dels nous fidels. Altres construccions d'ús residencial se situaven també a la façana sud, entre elles un pati amb galeria coberta i uns espais funeraris interns. La basílica tenia una estructura similar a la de la posterior gran catedral, tot i que amb unes dimensions més reduïdes i amb un ús diferent en algun dels edificis.

L'ESGLÉSIA ROMÀNICA

L'església romànica de Santa Maria, a l'espai de l'antiga Catedral, construïda en estil romànic entre els segles XI i XII i consagrada l'any 1112. És de dimensions molt més reduïdes, tota vegada que es va convertir en un temple al servei d'una comunitat de monjos agustinians que es va establir aquí. A la zona de la façana sud s'ha conservat una galeria del claustre.

LA RECTORIA

El volum de l'edifici de l'antiga rectoria i actual centre d'acollida de visitants, a la part inferior dreta de la imatge, suggereix les dimensions de la Catedral d'Ègara, de la qual conserva nombrosos elements originals. A l'espai entre la rectoria i Santa Maria són visibles restes de murs i mosaïcs, així com el traçat de l'edifici al llarg de diferents èpoques.

SENZILLESA I AUSTERITAT

El que veiem avui dempeus està molt lluny de la magnitud i la complexitat de les sumptuoses edificacions de l'època episcopal. S'intueixen, però, les dimensions d'un temple que ocupava tota l'amplitud de l'actual recinte. Al segle XI, quan el Bisbat d'Ègara era ja només un record llunyà, es va decidir dur a terme una reestructuració de l'espai que va comportar l'enderrocament de la major part de l'antiga catedral i la seva substitució per una nova església construïda segons el model estètic de l'època, el romànic. Aquesta església, que és la que avui podem visitar, era de dimensions molt més reduïdes ja que la seva funció era donar servei a una comunitat de monjos agustinians establerta en època medieval. Així s'explica que no desaparegués una de les restes més evidents de l'antiga catedral: encara es conserva la base del mur de la façana nord, a l'espai entre Sant Miquel i Santa Maria. Aquest mur va passar a fer de separació entre la zona parroquial (on s'aixecaven l'actual església de Sant Pere i l'edifici funerari de Sant Miquel) i la dedicada a la vida de la comunitat monàstica (amb Santa Maria com a espai de culte).

PISCINA BAPTISMAL

Correspòn al primer baptisteri, de la basílica del segle IV. Formava part d'un edifici independent i es tracta d'una troballa única a la península ibèrica corresponent a l'època en què el cristianisme va passar a ser una religió primer permesa i després declarada com a oficial de l'imperi. Aleshores, el baptisme es feia per immersió.

Les façanes frontal i laterals de Santa Maria presenten trets característics del romànic més clàssic dels segles XI i XII: arcs cecs, escasses obertures i una marcada sensació de solidesa i austeritat. La portada mostra una decoració molt senzilla, adequada a l'ús monàstic que va passar a tenir l'església, sense escultures ni pràcticament relleus. Un dels elements que més crida l'atenció és un fris d'època romana, possiblement del segle I, que es va reaprofitar en un dels laterals de la portada. Podem contemplar també una única finestra superior, afegida posteriorment ja en època gòtica, i dues làpides encastades en el mur que recorden personatges importants enterrats al recinte.

De l'exterior de l'església cal remarcar la façana sud, que dona a l'actual zona enjardinada. Aquí es conserva íntegra una galeria del claustre que utilitzava la comunitat agustiniana. Al terra podem veure senyalitzada l'estructura completa d'aquest claustre d'època romànica. Possiblement fou construït un cop acabada l'església, al segle XII, conjuntament amb els altres edificis que en aquest sector formaven part del convent dels agustinians. Actualment, la bellesa serena i ordenada dels arcs romànics es veu alterada per uns voluminosos contraforts que sobresurten de les columnes. Aquests foren afegits ja en ple segle XX, per tal de garantir la solidesa de la galeria que podria estar afectada pel modern enderrocament de tots els edificis que tenia annexos. Una característica volta romànica de mitja volta cobreix aquesta galeria arcada, mentre que al sòl podem observar les plantes de l'antiga basílica (amb paviment blanc) i de la catedral (amb granit negre), que arribaven fins al mur del claustre.

Si entrem a l'església, el primer que trobem és precisament un afegit posterior a l'època romànica: una gran volta, a no gaire alçada, construïda per suportar el cor. Aquesta és una reforma del segle XIV, ja en ple gòtic, i té la curiositat que encara hi podem observar clarament restes de l'encanyissat que s'utilitzava per formar l'estructura de les construccions. Però en l'església original del segle XI, aquesta volta i el cor no existien, i hem d'imaginar una única nau romànica totalment lliure d'altres volums. Al sostre, ara sí ja a una alçada considerable, també s'observen restes de l'encanyissat del segle XI. Els murs estaven arrebossats, i amb tota seguretat pintats. Desconeixem si amb una pintura uniforme blanca o de qualsevol altre color, o amb motius ornamentals o escenes. Les successives reformes i repicament dels murs, o fins i tot el gust modern per la reconstrucció dels edificis històrics en pedra nua, són els motius que expliquen que avui veiem les parets d'aquests temples romànics sense les seves ornamentacions i pintures originals.

Seguint la planta de creu llatina típica dels temples romànics, arribem al creuer, la nau transversal coberta amb una volta semicircular en la que es poden observar restauracions posteriors. Al centre del creuer s'eleva una cúpula, rematada per quatre petxines als angles de la seva base. L'exterior d'aquesta cúpula la constitueix l'anomenat cimbori, un cos de planta octogonal, a sobre del qual s'aixeca el campanar romànic. L'estil arquitectònic d'aquest conjunt format pel campanar i cimbori, que forma una de les estampes més conegudes i divulgades de les Esglésies de Sant Pere, és del romànic més clàssic. No s'ha conservat, però, cap campana original, i la que hi ha actualment sabem que és de l'any 1727.

A la foto superior, l'impluvium del Palau Episcopal, a la zona residencial del sud. A sota, el segon baptisteri de la Catedral, descobert a l'interior de la rectoria.

BAPTISME PER IMMERSIÓ

Al sòl del creuer trobem els vestigis d'un altre element constructiu de gran rellevància dins del conjunt monumental. Es tracta del baptisteri del segle IV, un edifici annex a la capçalera de l'antiga basílica i que es destinava a les cerimònies de bateig. La piscina baptismal, que estava situada al centre del baptisteri, s'ha conservat en molt bones condicions, i encara avui podem meravellar-nos de la seva delicada ornamentació. La cavitat de planta quadrada que forma la piscina està envoltada per unes motlures molt ben treballades que ofereixen una bellesa serena que sembla sorgir de la pedra. Cal tenir present que a les comunitats cristianes dels primers segles, el baptisme es feia per immersió, i era un ritual en què participaven els fidels joves i adults. D'aquí la importància i les dimensions d'aquesta construcció, que pel seu estat de conservació i els seu valor estètic, és la més destacada de la península ibèrica. A les dues bandes de la piscina podem veure les restes del paviment i alguns pilars de l'edifici del baptisteri, que originalment ocupava gairebé la totalitat de la nau del creuer actual. Si ens desplaçem unes passes cap a l'entrada de l'església, sota la passarel·la de fusta s'entreveuen també les restes de les canalitzacions i el dipòsit d'aigua que abastien aquesta piscina baptismal del segle IV. La construcció de la posterior Catedral d'Ègara va comportar el cobriment d'aquests elements per un nou paviment que, curiosament, és el que ha permès la seva conservació fins als nostres dies.

EL MOSAIC DELS PAONS I LES PINTURES MURALS DE SANT TOMÀS BECKET

Hem d'esmentar també unes altres restes que podem apreciar al subsòl de la nau principal, entre els vestigis del baptisteri i l'actual porta d'entrada. En aquest cas pertanyen a la catedral del segle VI, de l'època de màxim esplendor episcopal. En primer lloc, una cripta funerària de la que veiem la cavitat i part dels murs, però en desconeixem les dimensions.

Uns metres més enllà, al costat d'una altra estructura de l'època, descobrim un bell mosaic que cobria la tomba d'algun personatge de prou rellevància en la comunitat per ser enterrat dins la catedral. El mosaic presenta dos paons enfrontats enmig d'un gerro central. Són temes amb un clar simbolisme cristià: el paó representa la resurrecció de les ànimes, i el gerro, la font d'on prové la vida, en aquest cas la vida eterna. Aquesta imatge és l'exemple més evocador de la iconografia de la comunitat cristiana del segle VI que es conserva en el recinte.

Al braç sud de la nau del creuer podem contemplar una altra de les joies artístiques del conjunt monumental de les Esglésies de Sant Pere. En una petita absidiola, una capella de planta semicircular que sobresurt del mur, es troba una pintura mural romànica en excel·lent estat de conservació sobre el tema del martiri de Sant Tomàs Becket. En una àmplia gamma de colors, es representa, a la part superior, la figura de Déu assegut en un tron i rodejat de dos personatges eclesiàstics, i a la part inferior, tres escenes relatives a l'assassinat de l'arquebisbe de Canterbury Thomas Becket, un fet real esdevingut a Anglaterra el 1170. Aquestes pintures de finals del segle XII o principis del XIII es troben avui en tan bon estat perquè foren tapiades en alguna de les reformes posteriors de l'església, i no es tornaren a descobrir fins a principis del segle XX.

MOSAIC DEL SEGLE VI

El mosaic cobria la tomba d'algun personatge destacat, enterrat a l'interior de la Catedral. La simbologia (els dos paons i el gerro central) suggereix les creences cristianes sobre la vida eterna.

Dreta: interior de l'església romànica de Santa Maria

La capçalera de l'església, el que coneixem com a absis, és la part més antiga de l'edifici, ja que pertanyia a l'antiga catedral del segle VI, i en lloc de ser enderrocada com la resta, es va mantenir tal com era i es va integrar en la nova església romànica. Els murs d'aquest absis, els pilars que el sustenten i les tres finestres que donen llum a l'altar són originàriament els del temple de l'època episcopal. També a la paret del braç esquerre del creuer podem observar restes d'un antic arc que formava part d'aquesta catedral del segle VI, que tenia tres absis: el central, que és el que encara es conserva, i dos laterals.

Pintura mural a l'absidiola de Santa Maria.

L'ABSIS

L'absis de Santa Maria és una mostra excepcional de l'arquitectura cristiana del segle VI. Les pintures murals són les originals, úniques a Europa en la seva categoria. Presenten un conjunt d'escenes religioses i de la vida de Jesucrist.

UN ABSIS ÚNIC A EUROPA

Aquest imponent absis és un extraordinari exemple de l'arquitectura cristiana del segle VI. A la part interior es conserven pintures murals originals que podem considerar com les més importants d'Europa de la seva època. Veiem un primer registre, a la base del mur, que forma un sòcol de color vermellós. A la resta de la paret ens apareix una superposició de capes: a la façana original, restes de la pintura del segle VI, i sobre aquesta, una nova pintura d'època gòtica en molt mal estat de conservació. Hem de tenir present que l'ús constant d'espelmes i ciris al llarg dels segles per il·luminar l'interior dels temples anava provocant la degradació de les ornamentacions pictòriques, que de tant en tant eren reemplaçades. Les que s'han mantingut en bones condicions fins a l'actualitat s'han vist afavorides per alguna circumstància especial que les va protegir d'aquesta accentuada contaminació ambiental.

Les pintures de la cúpula són les més riques, en color i en temàtica, i constitueixen un tresor artístic europeu de primera magnitud. Està dividida en tres registres: al centre, dos quadrats superposats formen una figura geomètrica amb ornamentacions difícils de distingir. Al seu voltant, es despleguen un segon i un tercer registres circulars on apareixen una multitud de personatges que protagonitzen diferents escenes. Alguns d'aquests individus porten túniques, d'altres estan coronats per aurèoles que mostren la seva condició de sants. Formen un conjunt d'escenes religioses i de la vida de Jesucrist que no té equivalent entre les altres pintures murals del segle VI que s'han pogut conservar al nostre continent.

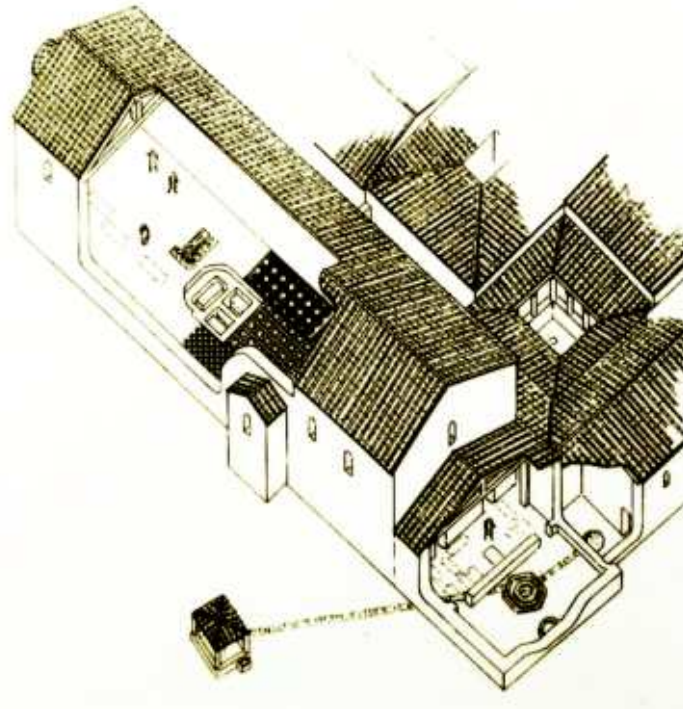
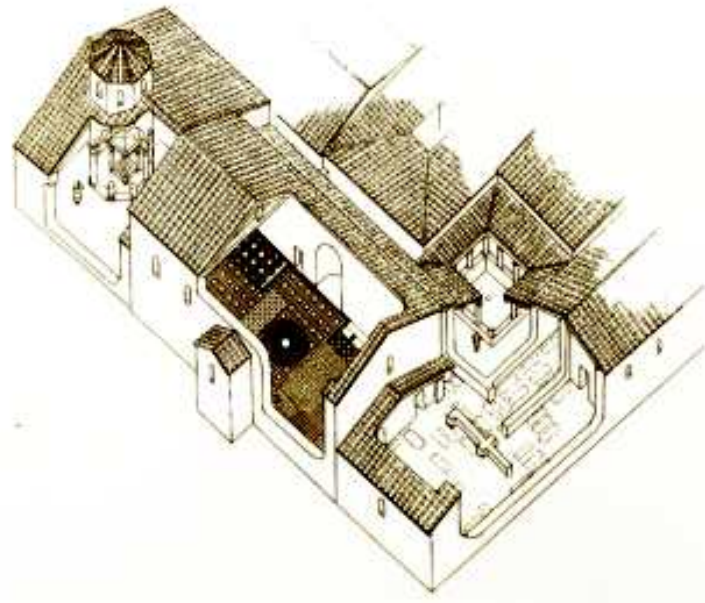

L'interior de l'església romànica de Santa Maria

DE BASÍLICA A CATEDRAL

Les dues imatges reconstrueixen diferents moments històrics en l'evolució de l'edifici fins a la seva estructura definitiva en tres naus.

La inferior correspon a una reconstrucció hipotètica de l'edifici en l'anomenada "fase episcopal III"

LA RECTORIA QUE AMAGAVA UNA CATEDRAL

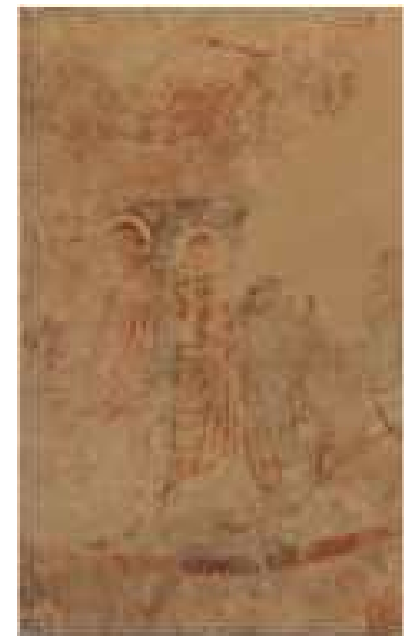
Ens queda encara un últim edifici, que tot i formar part del recinte havia passat desapercebut fins als nostres dies, i que mai ha estat considerat com un patrimoni cultural o artístic a l'alçada de les tres esglésies que l'envolten. Per contra, les darreres excavacions han revelat que és aquí on es conserven algunes de les principals claus de l'evolució històrica del conjunt monumental de les Esglésies de Sant Pere: s'hi han descobert autèntiques joies arquitectòniques corresponents a l'època més antiga. Es tracta de l'edifici de la rectoria, actualment habilitat com a centre d'acollida dels visitants del recinte.

En primer lloc hem d'entendre que l'espai ocupat per la rectoria, avui allunyat per unes desenes de metres de les altres construccions del conjunt, havia format part originàriament de la basílica i la posterior catedral que van precedir l'actual Santa Maria. Aquests eren els peus de la primera basílica del segle V i de la catedral del VI, en plena època d'esplendor del Bisbat d'Ègara. Així, podem veure com a la planta baixa de l'edifici han aparegut restes de nombrosos enterraments, ja que en el moment de la seva construcció, a la primera meitat del segle V, aquest era un espai d'ús funerari. Es tractava d'unes dependències que seguien la planta rectangular de la basílica, però de la que estaven separades per un mur, i que contenien tombes de diverses tipologies.

Durant la segona meitat del segle V, quan es van emprendre les obres d'ampliació que culminarien amb la gran catedral del segle VI i la consolidació del complex conjunt episcopal d'Ègara, es van transformar les funcions i l'aspecte d'aquestes dependències. L'ampliació de la capçalera de l'església va comportar que es traslladés aquí l'espai dedicat a baptisteri, i que s'hi construís una piscina central on es celebrava la cerimònia del bateig per immersió i un rentapeus. Avui podem observar les restes força ben conservades d'aquesta piscina baptismal, així com les de la canalització que hi portava l'aigua des del pou situat al recinte exterior, i les de la que desguassava a un altre pou situat en una dependència lateral. Al seu costat, també descobrim algunes tombes, de dimensions més reduïdes del que podríem esperar: es tracta d'enterraments infantils, dels fills de famílies importants que havien mort abans de ser batejats, i que eren inhumats en aquest espai funerari contigu al baptisteri.

Els murs que envolten aquest espai dedicat a baptisteri i a zona d'enterraments són encara els originals del segle VI. Fins i tot al primer pis de l'edifici podem apreciar una obertura que correspon a una finestra de l'època, i gràcies a la qual es té una idea bastant aproximada de la distribució de l'espai. Els murs conserven encara l'arrebossat del segle VI en gran part de la seva superfície. L'alçada actual de l'edifici, avui distribuït en dues plantes, és la que tenia el baptisteri original, i ens permet adonar-nos de la magnificència del conjunt episcopal d'Ègara.

Detall cúpula.

PINTURES MURALS ROMÀNIQUES

El martiri de Sant Tomàs Becket, arquebisbe de Canterbury assassinat a Anglaterra el 1170, és el motiu central d'aquestes pintures murals. S'han conservat gràcies a que van ser tapiades en alguna de les reformes de l'església; van ser descobertes a principis del segle XX.

En l'espai que ocupen les noves dependències dedicades a l'acollida dels visitants, s'hi aixecaven antigament els edificis de caràcter residencial destinats a l'ús del bisbe i les altres autoritats eclesiàstiques d'Ègara. Una de les peces més singulars d'aquest conjunt s'ha pogut conservar i la podem veure avui en un estat molt proper a l'original. Es tracta d'una piscina de 30 metres quadrats que ocupava la part central d'un pati interior, un espai molt probablement dedicat a l'esbarjo i la meditació. Constitueix un bon exemple de que la vida al conjunt monumental d'Ègara dels segles V i VI no es reduïa només al culte religiós, sinó que tenia també les notes de sumptuositat i bellesa que calia esperar en una seu episcopal de l'època.

SANT MIQUEL, LA PORTA DE L'ETERNITAT

EL TEMPLE FUNERARI DE LA SEU EPISCOPAL

L'actual església de Sant Miquel és l'edifici que menys canvis ha experimentat des de l'època de la seu episcopal d'Ègara. Conserva encara molts elements originals, i la seva estructura és essencialment la mateixa. És, doncs, un fantàstic exemple per apropar-nos a aquest món tan poc conegut dels primers segles de la nostra era. Acostar-nos i entrar en aquest espai dedicat de forma ininterrompuda al culte religiós des de fa quinze segles, suposa un viatge a la nit dels temps, al moment en què els nostres avantpassats havien convertit aquest conjunt d'edificis en el centre de la seva vida social i espiritual.

L'església s'aixeca al bell mig del recinte actual. Tot i això, hem de tenir present que en l'època episcopal, quan va ser construït, tot aquest espai havia de ser més extens, i ocupava una superfície que anava més enllà de la zona que actualment s'ha pogut excavar. Pel que fa a l'edifici, la característica més destacable és la seva funció funerària. Amb aquest ús va ser concebut i el va mantenir durant molts segles. Les restes de nombroses tombes integrades com un element destacat en el seu interior i l'existència d'una cripta subterrània amb un enterrament, confirmen la idea que aquest era l'edifici funerari del conjunt episcopal.

Al voltant de la construcció, podem observar fragments de la base d'un mur que segueix paral·lel a les parets actuals. Es tracta de les restes d'un mur perimetral que formava una galeria exterior, molt probablement tancada amb columnes. Aquest corredor exterior suposava una ampliació de l'actual edifici en les seves façanes nord, oest i sud. La façana est, de la qual sobresurt l'absis original del segle VI, és l'única que no comptava amb la galeria ampliada. Sota el paviment d'aquest corredor exterior, que avui veiem cobert per una capa d'opus signinum de color rosat, es van trobar diverses tombes perfectament alineades seguint les parets de l'edifici. Aquests enterraments, de planta rectangular, estan senyalitzats amb pintura vermella. A l'extrem nord-oest del corredor veiem una creu dibuixada sobre una de les tombes, que ens recorda el relleu original del segle VI en forma de creu que es va trobar sobre les restes del sepulcre. La perfecta disposició de les tombes, concebudes expressament com a part de l'edifici, constitueix una de les proves més evidents del seu caràcter funerari.

Pintures murals originals del segle VI, sobre l'altar.

SANT MIQUEL

L'edifici va ser concebut com a espai funerari i va conservar aquesta funció durant segles. Comptava amb una galeria exterior, probablement tancada amb columnes, excepte a la zona est, on es troba l'absis del segle VI.

Vuit columnes de diferents formes i procedències sostenen la cúpula

L'altar de Sant Miquel.

L'accés al temple es realitzava per tres portes centrades en les tres façanes que comptaven amb el corredor perimetral. Avui encara endevinem, en les restes del mur exterior, les obertures de les portes que quedaven just al davant dels accessos actuals, originaris també del segle VI, i que són els que comuniquen amb l'interior. L'edifici fou construït originalment, doncs, seguint la planta quadrada actual i amb una disposició interna en forma de creu grega. L'única modificació estructural que ha experimentat ha consistit en l'enderrocament de la galeria exterior, fet succeït durant els segles posteriors a la desaparició del Bisbat d'Ègara, i que va provocar que la planta construïda retrocedís fins a les dimensions actuals. Els murs que avui veiem, doncs, són també originaris del segle VI en la seva major part. El material utilitzat per a aquestes parets són els anomenats “carreuets” de gres, provinents de les muntanyes de l'entorn, i que donen al conjunt un característic color entre vermell i terrós.

Hi ha parts de l'edifici, però, on es poden apreciar restauracions parcials posteriors. Un dels exemples més evidents és la façana sud, que després d'enderrocar-se fou reconstruïda al segle XVII amb unes pedres més uniformes i quadrades que les originals. Tampoc la porta d'aquest sector és la inicial, i fou bastida en aquesta mateixa època a un nivell més alt que l'original del segle VI. La resta de portes i finestres de l'església sí que mantenen encara la seva estructura constructiva primitiva.

Les portes i finestres, excepte a la zona sud, mantenen la seva estructura original.

INTACTE DES DEL SEGLE VI

L'interior de Sant Miquel ha mantingut l'estructura i la majoria d'elements constructius del segle VI, i conserva plenament l'atmosfera de pau i recolliment que sens dubte devia tenir en els seus orígens. La major part dels murs i tres de les voltes que avui veiem són encara de l'època episcopal. Les altres cinc voltes van ser reconstruïdes, com la façana sud, al segle XVII, quan l'edifici havia patit un ensorrament important. Aquestes parts malmeses es van refer amb maons disposats en forma de “plec de llibre”, un material que es diferencia ostensiblement del que forma el conjunt original. El que més destaca del sostre és la majestuosa cúpula central, amb quatre petites finestres a la part superior, i quatre fornícules a la base que permeten passar de la planta quadrada de l'edifici a aquesta estructura semicircular. La cúpula està sostinguda per vuit columnes reaprofitades d'altres edificis anteriors al segle VI. Són columnes tallades de forma delicada en diferents tipus de marbre, algun d'ells de procedència asiàtica o africana, i rematades per capitells d'època romana (als angles) o dels segles IV-V (els centrals). Tots els capitells tenen una ornamentació floral o de volutes, que ens recorden diferents estils clàssics.

El paviment és també d'una gran importància ja que torna a ser l'original del segle VI, l'anomenat “opus signinum” amb el seu característic color rosat. Amb una única excepció, que és justament l'espai quadrat central delimitat per les vuit columnes que sostenen la cúpula. Aquest ha estat sempre l'espai simbòlicament més important del temple, i el paviment s'ha aixecat i reformat en successives ocasions, fins a desaparèixer la seva composició original. Actualment s'ha rebaixat lleugerament aquest sector i s'ha cobert amb una capa de marbre que ressalta el protagonisme de l'espai central. El poder evocador d'aquest edifici pren tota la seva força si ens imaginem les parets interiors arrebossades i cobertes amb pintura ornamental o fins i tot figurativa, segons l'aspecte que tenien al segle VI. Avui, la tènue llum que es filtra per les escasses obertures existents, ens transmet la serenor inalterable de l'edifici més petit del conjunt episcopal d'Ègara.

El paviment, al voltant del marbre central, és del tipus conegut com “opus signinum”.

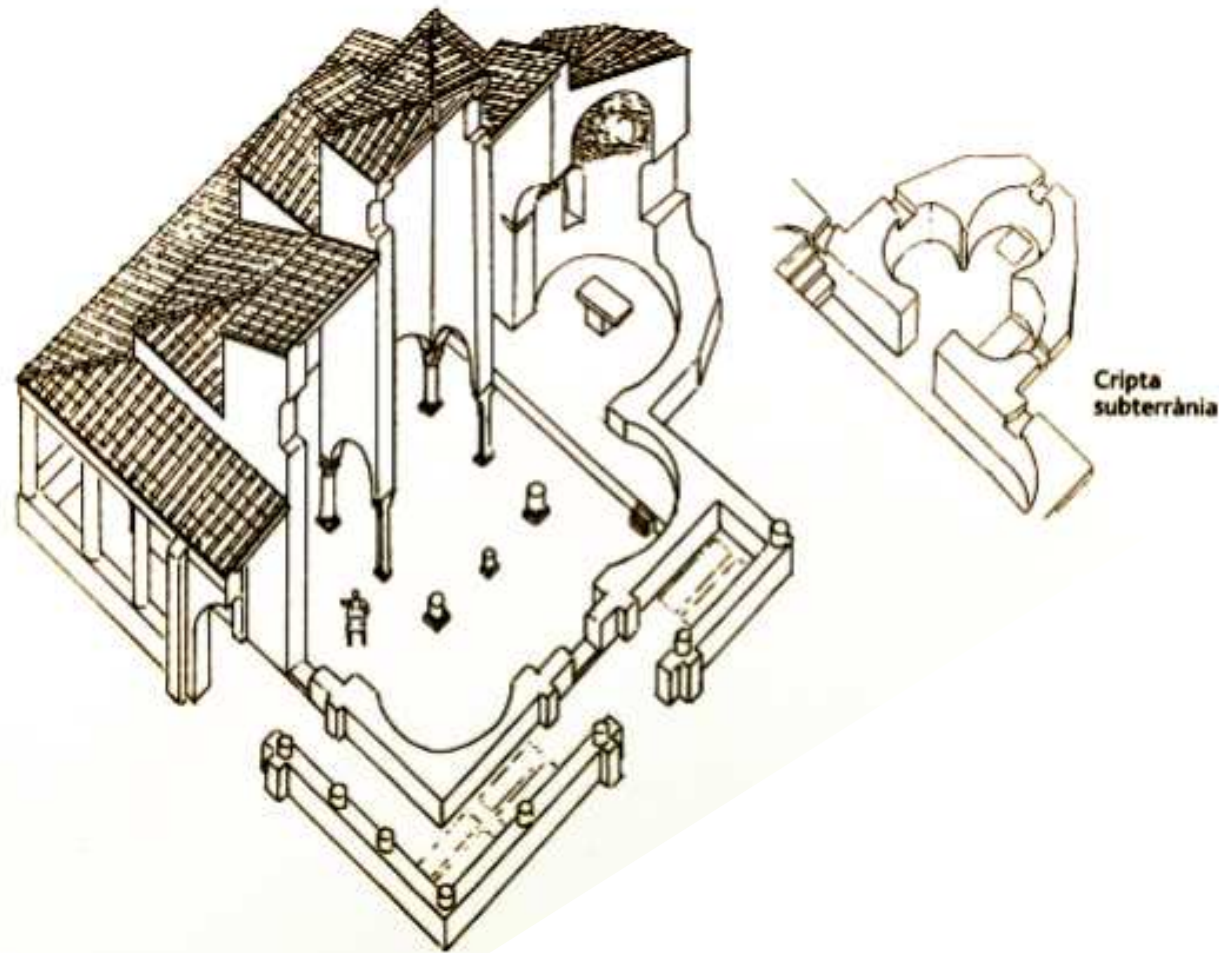
LES PINTURES MURALS DE LA CÚPULA

El tresor més preuat que conserven aquestes parets el trobem a la cúpula semiesfèrica que forma l'absis, a la façana est. Són les decoracions pictòriques originals del segle VI situades sobre l'altar, el punt on es practicaven les cerimònies rituals. Es conserven encara força tonalitats de colors, especialment d'ocres, vermells, negres i verds. La pintura es disposa en tres nivells o registres. A dalt de tot, al centre, veiem una imatge de Jesucrist assegut en un tro, la iconografia clàssica del Déu cristià entronitzat. El simbolisme del poder diví sobre totes les coses, inscrit en un oval que s'anomena “ametlla mística”. Al registre següent, sostenint aquest oval, es distingeixen quatre àngels, caracteritzats per les aurèoles que envolten els seus caps, amb el cos corbat per adaptar-se a la forma de la cúpula. A un extrem i a l'altre, dues formes circulars, una d'elles contenint un entrecreuament de línies rectes, i l'altre un rostre humà, que representen respectivament el sol i la lluna. És novament un simbolisme cristià primitiu del dia i la nit, l'alfa i l'omega, el principi i la fi de l'univers i de totes les coses que la creació divina hi ha situat. Per acabar, la part més baixa està constituïda per un tercer registre en el que es distingeixen sis personatges a un costat, i sis més a l'altre. Són figures agenollades, amb les mans unides en senyal de respecte i mirant cap a l'escena central. Suposem que es tracta dels dotze apòstols, malgrat la manca de referències iconogràfiques. Diversos elements geomètrics ornamentals i cortinatges envolten les figures i enriqueixen l'escena.

Es tracta novament d'unes pintures murals úniques a Europa, ja que només s'hi poden equiparar les que anteriorment hem esmentat a l'altra església del conjunt episcopal, les de Santa Maria. En cap altre lloc del continent es poden trobar pintures d'aquesta època inicial del cristianisme en tan bon estat de conservació.

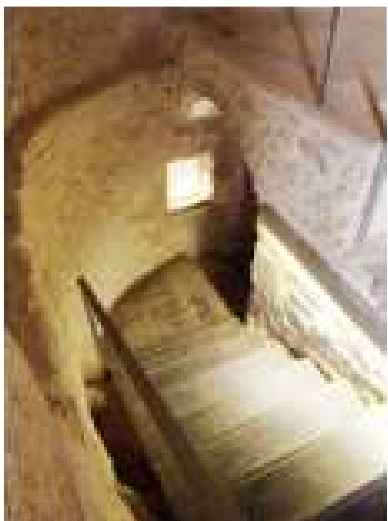
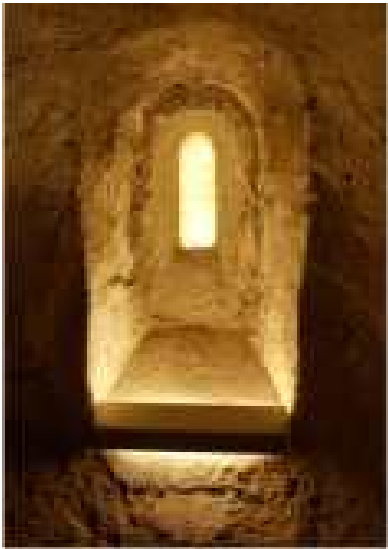
Sota el temple es trobava una cripta subterrània de la qual en desconeixem l'advocació. La cripta conserva els murs i l'arrebossat originals del segle VI i té un únic accés (fotos a la pàgina dreta). A la reconstrucció de l'edifici podem observar la galeria que l'envoltava parcialment.

LA CRIPTA DE SANT CELONI

Encara ens falta un últim tresor amagat, que, si és possible, augmenta el misteriós atractiu que té aquest edifici funerari per als visitants d'avui. A l'esquerra de l'altar, al costat nord de l'església, trobem unes escales que baixen cap a una cripta subterrània que queda just a sota de l'absis. Entrem a la cripta per un corredor que conserva encara els murs i l'arrebossat originaris del segle VI. El sostre, recobert per una capa blanquinosa, és l'única part que es va haver de reconstruir, ja que s'havia esfondrat en una època posterior. El passadís acaba en un mur cobert per una volta també original. És un detall curiós, ja que la solució més lògica seria que aquest deambulatori tingués entrada i sortida per ambdós costats, com succeeix en la immensa majoria d'estructures similars. Per algun motiu que desconeixem, però, els constructors de la cripta van decidir deixar tancat aquest costat sud, pel que existeix un únic accés. Al mig del passadís s'obre l'espai central de la cripta: un petit recinte de planta trilobulada. Els tres reduïts habitacles, cadascun amb un finestró per on es filtra una esmorteïda llum exterior, conserven les parets i l'arrebossat originals del segle VI. Fins i tot en podem apreciar el sòcol, amb pintura vermellosa de la mateixa època. A la petita cambra de la dreta es pot veure una tomba rectangular marcada al terra. És evident que aquest era un enterrament especial, possiblement el d'algun personatge sant o d'alguna relíquia que es venerava. Però la tomba va ser profanada ja en una època antiga, i s'ha perdut l'advocació que tenia aquest recinte tan singular.

L'interior i l'exterior de Sant Miquel són únics i constitueixen una de les mostres més ben conservades de l'arquitectura cristiana dels primers segles. Aquest no era el principal edifici del gran conjunt episcopal d'Ègara, però sens dubte, a la seva època, l'harmonia dels seus volums i la bellesa de l'absis devien captivar els que visitaven l'església de la mateixa manera en què ho fan als nostres dies.

Interior de la cripta

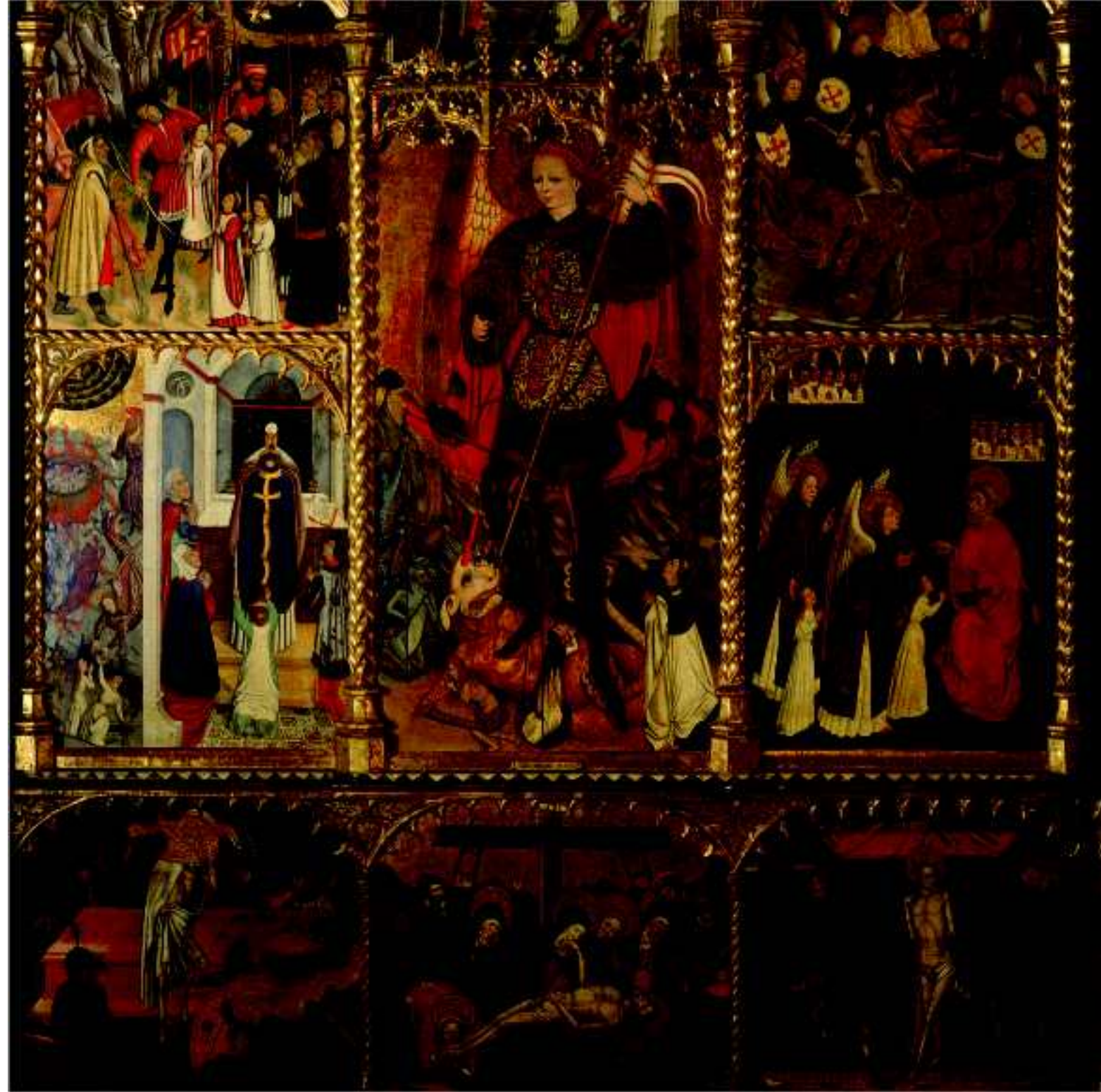
Obra de Jaume Cirera i Miquel Talarn, dos dels mestres de la pintura gòtica catalana. El retaule dedicat a Sant Miquel, instal·lat a mitjans del segle XV, va amagar durant molts anys les pintures murals originals.

EL RETAULE GÒTIC DE SANT MIQUEL

Novament, el motiu que aquest tresor històric i artístic hagi arribat fins als nostres dies té molt a veure amb una suma de casualitats. Durant molts segles, les pintures van restar amagades pel retaule gòtic que es va instal·lar a mitjans del segle XV, en una època de nova prosperitat per a l'antic conjunt episcopal.

Aquest retaule està dedicat a la figura central de Sant Miquel, i compta amb escenes laterals com les del Judici Final, la lluita d'àngels i dimonis, o la Passió, Mort i Resurrecció de Jesucrist, i està en perfecte estat de conservació. La seva col·locació davant l'altar de Sant Miquel va impedir que es degradessin o s'arrenquessin les pintures murals del segle VI.

El retaule constitueix una extraordinària mostra de la pintura gòtica catalana a càrrec de dos dels seus principals mestres, Jaume Cirera i Guillem Talarn. I, a més, ha permès que arribés fins als nostres dies un testimoni d'incalculable valor de l'art cristià més remot.

SANT PERE,
L'ESGLÉSIA PARROQUIAL
UN TEMPLE PER AL POBLE

El conjunt episcopal del segle VI, la Seu d'Ègara, tenia un gran edifici dedicat a les cerimònies importants i de gran càrrega simbòlica, la Catedral, i altres temples o construccions amb usos més específics, com l'edifici funerari o la zona residencial. Però al mateix temps, havia de comptar amb una església parroquial, és a dir, la que es dedicava al culte quotidià relacionat amb les necessitats del poble, la comunitat de fidels que vivia al seu entorn. Aquest era el paper del que avui és l'església de Sant Pere, que curiosament, ha conservat la seva funció parroquial fins als nostres dies.

Com en el cas de Santa Maria, l'església de Sant Pere que avui veiem és un edifici romànic, del segle XII, en el qual s'han conservat alguns murs i elements de la construcció original del segle VI. En l'època de la seu episcopal d'Ègara, aquesta era una església força més àmplia, i amb més dependències. A la part exterior davant l'entrada actual, com s'ha comentat al capítol dedicat al recinte, trobem senyalitzades nombroses restes d'aquest moment més remot del conjunt episcopal. En concret, podem observar ressaltada amb granit negre la planta de la nau lateral del segle VI que sobresortia de l'actual façana sud. També s'han conservat restes del mur d'aquesta nau i de l'escalinata d'accés a la porta original, que quedava just al davant de la porta actual. Aquesta nau del segle VI contenia al seu sòl diversos enterraments de planta rectangular que avui veiem també senyalitzats al paviment. Entre ells, destaca molt especialment el situat transversalment a la façana sud, una mica més enllà de la porta d'entrada a l'església. Es tracta de l'única tomba de tot el recinte que es va trobar elevada respecte al paviment del segle VI. Això ens demostra que devia tractar-se del sepulcre d'alguna personalitat important, que pel seu càrrec o jerarquia mereixia ser ressaltat d'aquesta manera dins del temple parroquial.

Altar i retaula de Sant Pere

L'accés a l'església es fa per una portada romànica clàssica envoltada per quatre arcs, pràcticament sense decoració com en el cas dels altres edificis del conjunt. Un detall curiós d'aquesta portada són unes línies marcades en relleu en l'arc superior, que pertanyien a un rellotge de sol de l'època medieval. Tota aquesta façana sud està rematada en la part superior per una cornisa formada per mènsules (uns relleus escultòrics que sobresurten del mur) amb forma de cares humanes. Per sobre d'aquestes, just sota l'extrem de la teulada, veiem uns altres relleus que representen animals i figures diverses.

CAMPANAR I FAÇANA

La façana està rematada per una cornisa amb relleus escultòrics, mènsules que tenen forma de cares humanes. També s'hi veuen relleus amb formes d'animals i altres figures.

LA PENOMBRA DEL ROMÀNIC

L'edifici actual s'inscriu en el corrent estètic del romànic més clàssic, ja que es va construir entre mitjans i finals del segle XII, i un cop acabada l'església d'ús monàstic de Santa Maria. L'interior està conformat per la típica nau romànica amb volta de canó, i una nau transversal just abans de l'absis, que anomenem creuer, i que forma la planta de creu llatina. Els murs gruixuts i les escasses finestres, només dues en tota la façana sud i cap en la nord, creen aquest ambient de penombra i recolliment tan característic de l'arquitectura de l'època. L'església de Sant Pere és sensiblement més gran que l'altre temple romànic de Santa Maria, conseqüència lògica de la seva funció parroquial, ja que era l'edifici dedicat a les cerimònies i la pregària de tot el poble. Ja en època moderna, al segle XVIII, s'hi va construir pel costat nord la capella de Sant Valentí, i encara a finals del segle XIX, annexa a aquesta, la del Santíssim. A la capella de Sant Valentí es pot contemplar actualment un retaule barroc, però amb figures escultòriques d'època posterior, ja que les originals foren cremades durant la Guerra Civil. Ambdues capelles estan adossades a la façana nord romànica, i ocupen l'espai de l'antiga nau lateral del primitiu edifici del segle VI. Aquest tenia tres naus i estava comunicat amb la catedral pel corredor funerari que naixia als seus peus, i del qual, com s'ha comentat, n'existeixen algunes restes al recinte exterior.

EL RETAULE I LES PINTURES GÒTIQUES

A l'esquerra, rera l'altar, el retaule petri del segle X, únic al món per les seves característiques. Diverses escenes pintades es poden veure, amb certa dificultat, al seu interior. Imatge superior, pintures murals gòtiques del segle XIV a l'interior de Sant Pere.

Al mur nord de la nau romànica, al davant de la porta, s'ha conservat una pintura mural gòtica del segle XIV amb escenes de la vida i la passió de Jesucrist. Encara que es troba força deteriorada, la recent restauració ens permet observar diversos personatges i escenes com les de la crucifixió o el davallament de la creu, en una gamma de colors ocres, vermells, negres i verds. Novament, la col·locació d'un retaule en època posterior ocultant aquest tros de paret va salvar les antigues pintures de la destrucció.

Una mica més enllà, als peus de l'església, i sobre el cor de fusta, contemplem un orgue que per les seves dimensions i característiques figura entre els més importants del nostre país. Aquest majestuós instrument musical compta amb una part construïda el 1926 per Silvio Puggina, que és similar a l'orgue original que hi havia en aquest mateix lloc fins a la Guerra Civil, quan fou cremat. Va ser instal·lat en el seu emplaçament actual el 1985, i posteriorment fou ampliat per Antoni Jiménez i Federico Acitores entre 1988 i 1996, sota la direcció de l'organista Jordi Figueras. Compta amb tres teclats i pedaler, 36 registres i un total de 2.330 tubs. Al seu costat, un carilló circular de fusta de principis del segle XVII constitueix un altre element de valor històric que sens dubte devia ser utilitzat per al culte de la parròquia.

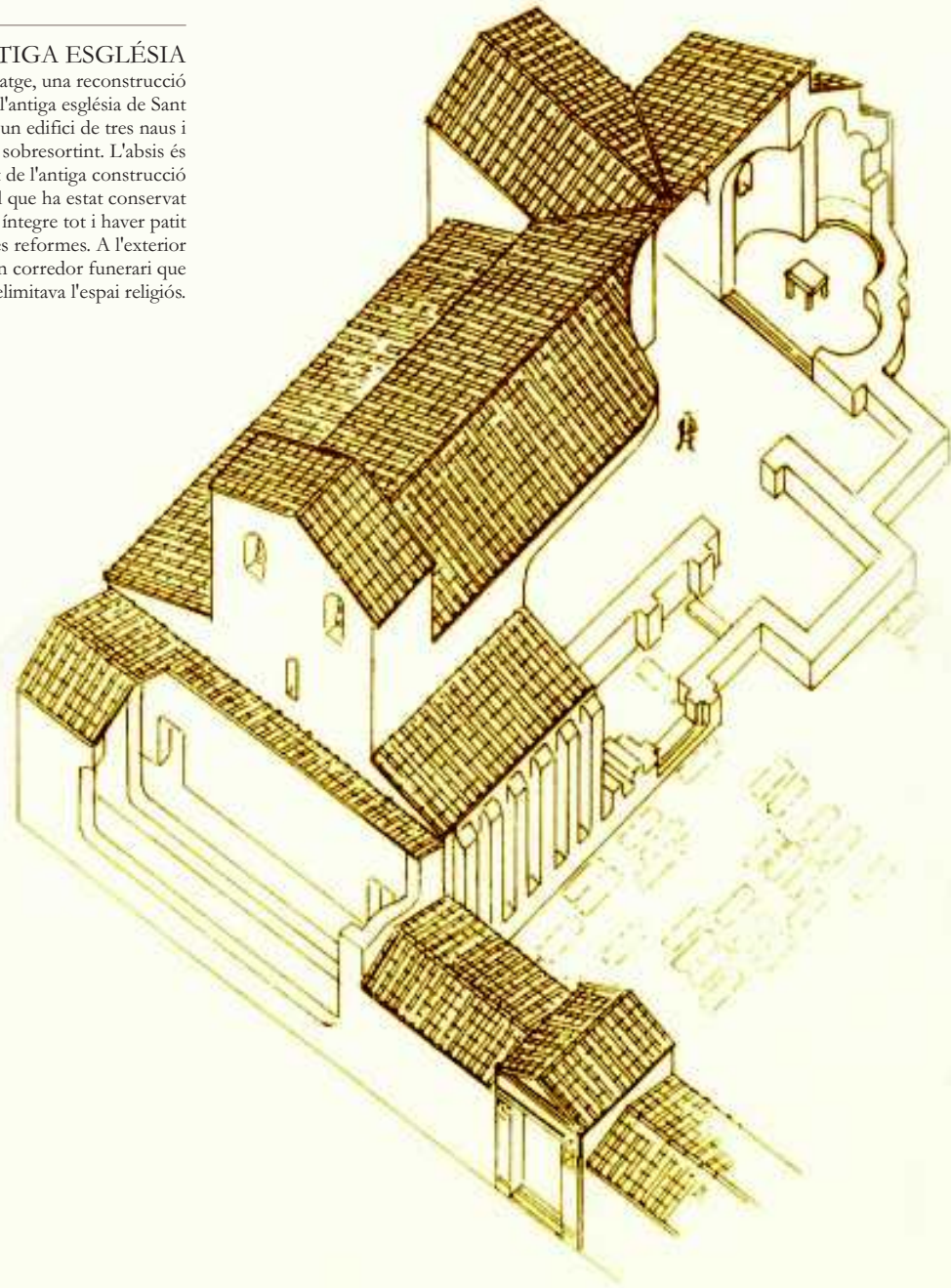
L'ORGUE

Un majestuós orgue situat sobre el cor de fusta, amb 36 registres i més de dos mil tubs.

A l'esquerra, un carilló circular del segle XVII.

L'ANTIGA ESGLÉSIA

A la imatge, una reconstrucció hipotètica de l'antiga església de Sant Pere, un edifici de tres naus i transsepte sobresortint. L'absis és l'únic element de l'antiga construcció episcopal que ha estat conservat pràcticament íntegre tot i haver patit algunes reformes. A l'exterior s'observa un corredor funerari que delimitava l'espai religiós.

Si recorrem ara la nau central fins arribar al creuer, trobem a l'ala dreta d'aquest, una altra capella dedicada a la Verge de Montserrat. Des d'aquí podem contemplar la volta elevada i els murs d'aquest transsepte (o creuer), que juntament amb l'absis amb què es tanca l'edifici, són estructures originals del primer temple del segle VI. Com en el cas de Santa Maria, quan en època medieval es va decidir reestructurar l'església, es va aprofitar la capçalera originària de l'època episcopal, i a partir d'aquesta es va construir un nou edifici romànic. L'absis i la cúpula, amb dues obertures laterals, són algunes de les estructures arquitectòniques del recinte que s'han mantingut durant quinze segles, fins a l'actualitat. Originàriament era un absis de planta trilobular, però al segle X es va tapiar l'espai semicircular central i s'hi va afegir el retaule sobre pedra que avui podem observar. En el mateix moment, es va aixecar el paviment original del segle VI i es va cobrir el sòl amb un mosaic amb motius geomètrics i vegetals que constitueix un interessant exemple decoratiu de l'època. D'aquest, se'n conserva un fragment en el sector més proper a la paret central, ja que la resta es tracta d'una reconstrucció del segle XX que segueix fidelment el motiu original.

EL TEMPLE DE LA VIDA QUOTIDIANA

Sant Pere ha estat sempre el temple parroquial, el temple reservat als rituals i cerimònies del poble, fins a l'actualitat. Avui en dia és també l'edifici on es concentren la major part dels usos religiosos. L'església actual és romànica, però ha conservat murs i elements de la construcció original del segle VI.

EL RETAULE DE PEDRA

El retaule petri del segle X és probablement el principal tresor amagat en l'interior de Sant Pere, ja que es tracta de l'únic existent al món sobre aquesta superfície en època preromànica. L'evolució habitual en aquest moment històric és el pas de les pintures murals als retaules sobre fusta, i en aquest sentit podem considerar aquest retaule com una peça única de l'art preromànic. A la part inferior, i en època posterior, s'hi va fer una obertura per fer un armari per a ús eclesiàstic. En l'interior d'aquest, avui podem observar restes del sòcol original del segle VI, de color vermellós, així com una motllura i el paviment de la mateix època. No existeixen, però, restes d'una suposada pintura original del segle VI, sinó un simple arrebossat blanc producte de les successives intervencions.

El retaule està dividit en dues parts per una gran biga de fusta que se suposa va ser reaprofitada d'algun altre edifici, d'una època anterior al segle X. Sobre aquesta biga, i emmarcades per columnes i arcs esculpits simètricament sobre la pedra, podem veure, amb algunes dificultats, diverses escenes. En un registre inferior, els quatre evangelistes, representats pels animals i símbols clàssics de la iconografia cristiana: l'àliga de Sant Joan, el lleó de Sant Marc, el bou de Sant Lluc i l'home o l'àngel de Sant Mateu. A sobre d'aquests, dos personatges també destacats que es veuen molt parcialment.

No existeixen altres pintures murals a l'interior de l'església, ja que al ser aquest l'edifici que ha tingut un major ús al llarg dels segles per la seva funció parroquial, ha experimentat nombroses reformes i canvis de decoració que implicaven repicar o cobrir de nou les parets. D'altra banda, l'acció constant del fum emès per les espelmes amb què s'il·luminava l'interior dels temples provocava una degradació força evident de les pintures, que calia anar renovant cada cert temps.

L'església de Sant Pere conserva l'aire de recolliment propi dels temples romànics i a més d'acollir celebracions religioses és també un espai utilitzat per a activitats culturals.

EL RETAULE GÒTIC DELS SANTS ABDÓ I SENÉN

El retaule gòtic dels Sants Abdó i Senén, -originàriament encarregat per a un altar d'aquesta església- i situat durant molts anys cap al final de la paret sud de la nau central, es troba a Santa Maria. És aquesta una obra mestra de la pintura gòtica catalana, i la seva realització, junt amb la dels altres retaules gòtics dedicats a Sant Miquel i a Sant Pere, ens indica una nova època d'una certa prosperitat per al conjunt, molts segles després de la desaparició del Bisbat d'Ègara. El retaule fou executat per Jaume Huguet cap al 1460, i es conserva complet i en un estat perfecte dels seus colors. En la taula central veiem la parella dels sants Abdó i Senén, prínceps de Pèrsia que patiren martiri a Roma, vestits luxosament. Altres escenes laterals de la vida d'aquests sants, ornaments vegetals i els daurats típics del gòtic, i molt especialment, una franja inferior dedicada a la vida dels Sants Metges Cosme i Damià, confereixen a aquest retaule una especial bellesa cromàtica i una interessant riquesa temàtica.

UN MAR DE TEULES

Des de l'exterior podem apreciar millor els últims elements característics de l'edifici parroquial. En primer lloc, evidentment destaquen els dos campanars, situats als peus i sobre el transsepte de l'església. En realitat, i malgrat la seva aparent estètica medieval, són força posteriors a l'època de construcció del temple, tot i que se suposa que devia haver existit un campanar originari del segle VI aproximadament on ara s'aixeca el situat més a prop de la plaça. Si seguim pel recinte cap a la capçalera de l'edifici, veiem clarament les restes dels murs del doble transsepte del segle VI que sobresurten de l'actual façana sud. I, al sòl, la planta d'aquest creuer de l'època episcopal ressaltada amb granit negre, de manera que podem imaginar-nos les dimensions d'aquesta nau transversal original, molt més espaiosa que l'actual. Passant el transsepte, arribem a la part posterior de l'església, on s'observa perfectament l'absis trilobulat original del segle VI. A més de les seves formes serenes i harmòniques, apreciem encara perfectament restes de l'arrebossat de l'època. Hem de tenir present que, originàriament, aquest edifici i els altres que formaven part del conjunt episcopal no es mostraven en pedra nua com en l'actualitat, sinó que tenien les façanes completament arrebossades i molt possiblement pintades. Per últim, aquest és un bon lloc per contemplar el característic mar de teules de la coberta de Sant Pere, i dels altres temples del recinte. Sobre l'absis i el creuer de l'edifici parroquial és on encara es van trobar teules d'estil romà, originals del segle VI, que avui han estat substituïdes per rèpliques. Tant aquestes com les clàssiques teules d'estil àrab donen a tot el conjunt un característic i uniforme color entre vermell i terrós. Uns colors lligats a la cultura cristiana d'una comunitat que ha perviscut al caliu d'unes construccions amb més de quinze segles d'història, des de l'època de la Seu d'Ègara fins a l'actualitat.

UNA OBRA MESTRA DEL GÒTIC CATALÀ

El retaule dels Sants Abdó i Senén és obra de Jaume Huguet i ha estat datat cap al 1460. La seva realització, juntament a la dels altres retaules, suggereix una època de prosperitat per al conjunt i per a la vila terrassenca, ja molts segles després de l'època episcopal.

APÈNDIX

A LA RECERCA DELS TRESORS DEL PASSAT

El recinte ha experimentat nombroses transformacions i reformes al llarg del temps.

La Seu d'Ègara, a les actuals Esglésies de Sant Pere, guarda en el seu interior el tresor de centenars d'anys d'història. Un tresor preservat primer al nucli rural terrassenc de Sant Pere i després a la gran ciutat que ha esdevingut Terrassa, que envolta amb el seu teixit urbà un espai d'art, de cultura i de culte religiós que ha conservat el seu caràcter al llarg dels segles.

Les esglésies i el recinte han experimentat nombroses i profundes modificacions amb el pas del temps, s'han adaptat a la vida i les necessitats de cada època. I cada etapa ha deixat els seus propis rastres en la pedra, en el terreny, alguns clarament identificables, d'altres amagats sota terra o harmoniosament barrejats amb les empremtes d'altres èpoques. Des del segle XVIII s'ha anat recuperant la història de l'antiga Seu Episcopal i del conjunt de les esglésies i s'hi han fet intervencions encaminades a vegades a conservar-les, a adaptar-les en altres casos i sovint a recuperar la seva fesomia original o els tresors artístics amagats en el conjunt. Les primeres recerques, sovint acompanyades per obres de reforma, van ser iniciades des de la pròpia parròquia de Sant Pere, amb personatges com el mossèn Joan Arnella (1610) o el pare Fèlix Torres i Amat (1818). Arquitectes, arqueòlegs i historiadors, entre ells, Francesc de Paula Villar, Lluís Muncunill, Josep Puig i Cadafalch, Josep de C. Serra Ràfols o Jordi Ambrós, entre d'altres, van continuar-les en diferents moments del segle XX, amb l'afany de reconstruir la història de l'antiga Ègara romana, la dels temples que durant molts anys foren anomenats “visigòtico-románicos” i de la vila medieval que la va succeir, amb el seu nucli al voltant de la Torre del Palau, a l'actual centre històric.

El Pla Director per al Desenvolupament de les Esglésies de Sant Pere, que culmina l'any 2009, és hereu d'aquest esperit de recerca, unit a la voluntat de fer accessible i visitable al públic el conjunt monumental, un esperit que té les seves arrels a principis del segle XX, quan l'Ajuntament de Terrassa va crear la Junta Municipal de Museus. Més endavant, a partir dels anys setanta va ser l'administració local la que va tenir cura dels serveis i del manteniment de les esglésies, considerant-les un llegat essencial de la identitat i la cultura terrassenques.

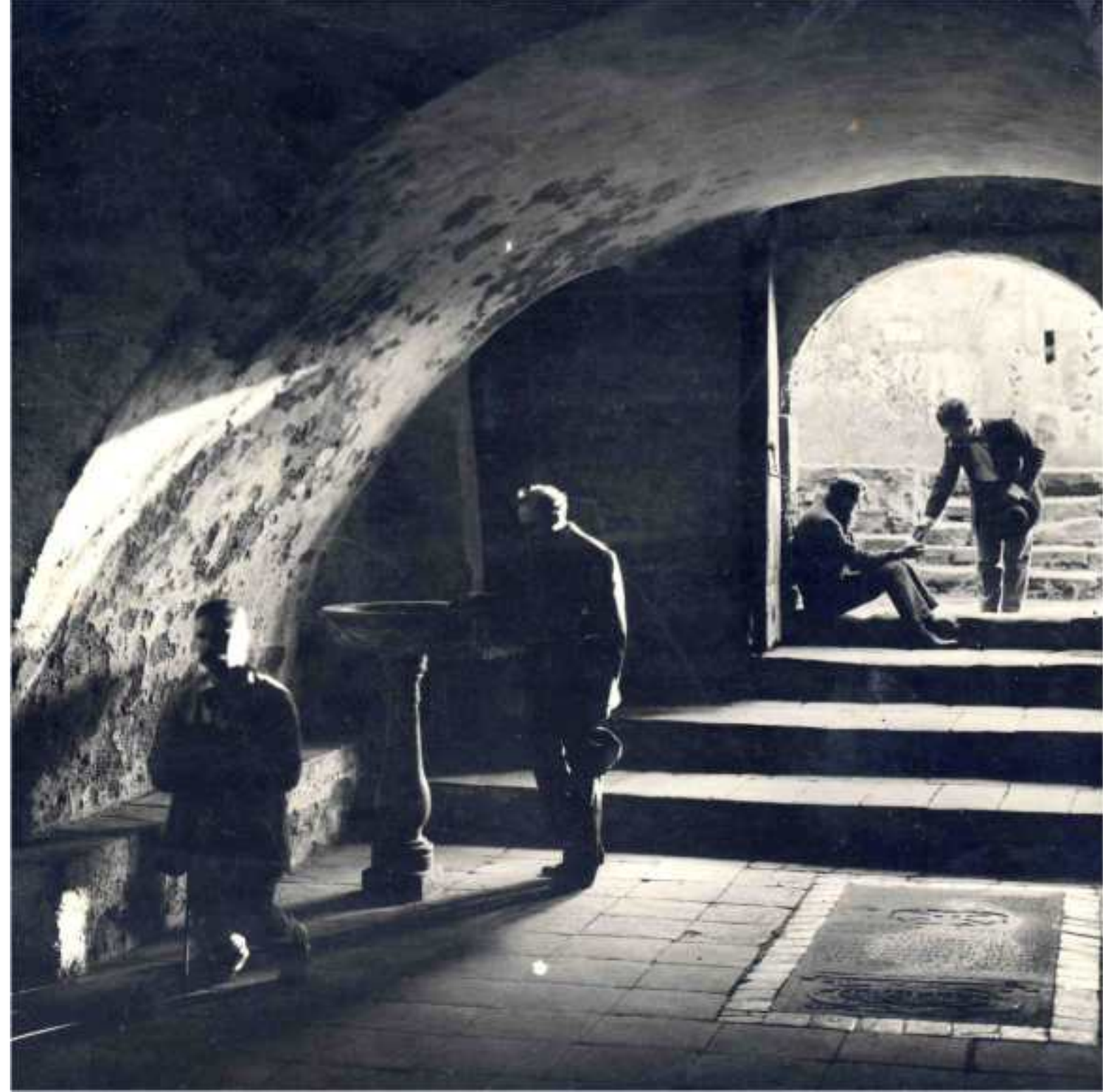

Sobre aquestes línies, celebració de l'aniversari de la creació del Bisbat d'Egara. A la dreta, una imatge del tradicional "casament vuitcentista" que se celebra a les esglésies de Sant Pere. A la pàgina següent, interior de Santa Maria.

Des del 1984, les esglésies de Sant Pere, Santa Maria i Sant Miquel formen part del sistema del Museu de Terrassa, que inclou edificis com el Castell Cartoixa de Vallparadís, la Casa Alegre de Sagrera, la Torre del Palau, el Centre d'Interpretació de la Vila Medieval de Terrassa i el Claustre del Convent de Sant Francesc. La Seu d'Egara, però, és la peça clau del patrimoni històric més antic, perquè és, sens dubte, un dels conjunts monumentals de major interès que s'han conservat entre els de les seves característiques a Europa.

LES EXCAVACIONS

Els darrers anys s'ha dut a terme un intens treball d'excavacions arqueològiques i investigacions històriques. El fruit d'aquesta tasca és una lectura més completa de l'evolució de l'antic recinte episcopal des dels seus orígens fins a l'actualitat, així com una sèrie d'intervencions que ajuden a entendre les diferents fases que han experimentat les edificacions i el conjunt monumental.

L'any 1995, per iniciativa de l'Ajuntament de Terrassa es va iniciar un projecte de desenvolupament cultural i integració urbana del conjunt que va esdevenir el 1998 el Pla Director de les Esglésies de Sant Pere, amb la col·laboració de la Parròquia de Sant Pere, el Bisbat de Barcelona, la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, el Ministeri de Cultura, el Ministeri de Foment i Caixa Terrassa. L'objectiu principal era aprofundir en el coneixement científic de les tres esglésies, interpretar la seva evolució i difondre el seu valor cultural i patrimonial per facilitar la comprensió del monument als visitants i al conjunt de la societat. La investigació arqueològica ha estat la clau de tot aquest procés: s'han tingut en compte les troballes fetes en excavacions anteriors, però també s'ha incidit en moltes zones del recinte que fins ara no havien estat estudiades. En aquest conjunt d'investigacions, destaca el descobriment de les dimensions de la Catedral d'Ègara, així com de restes molt valuoses dels segles IV al VIII.

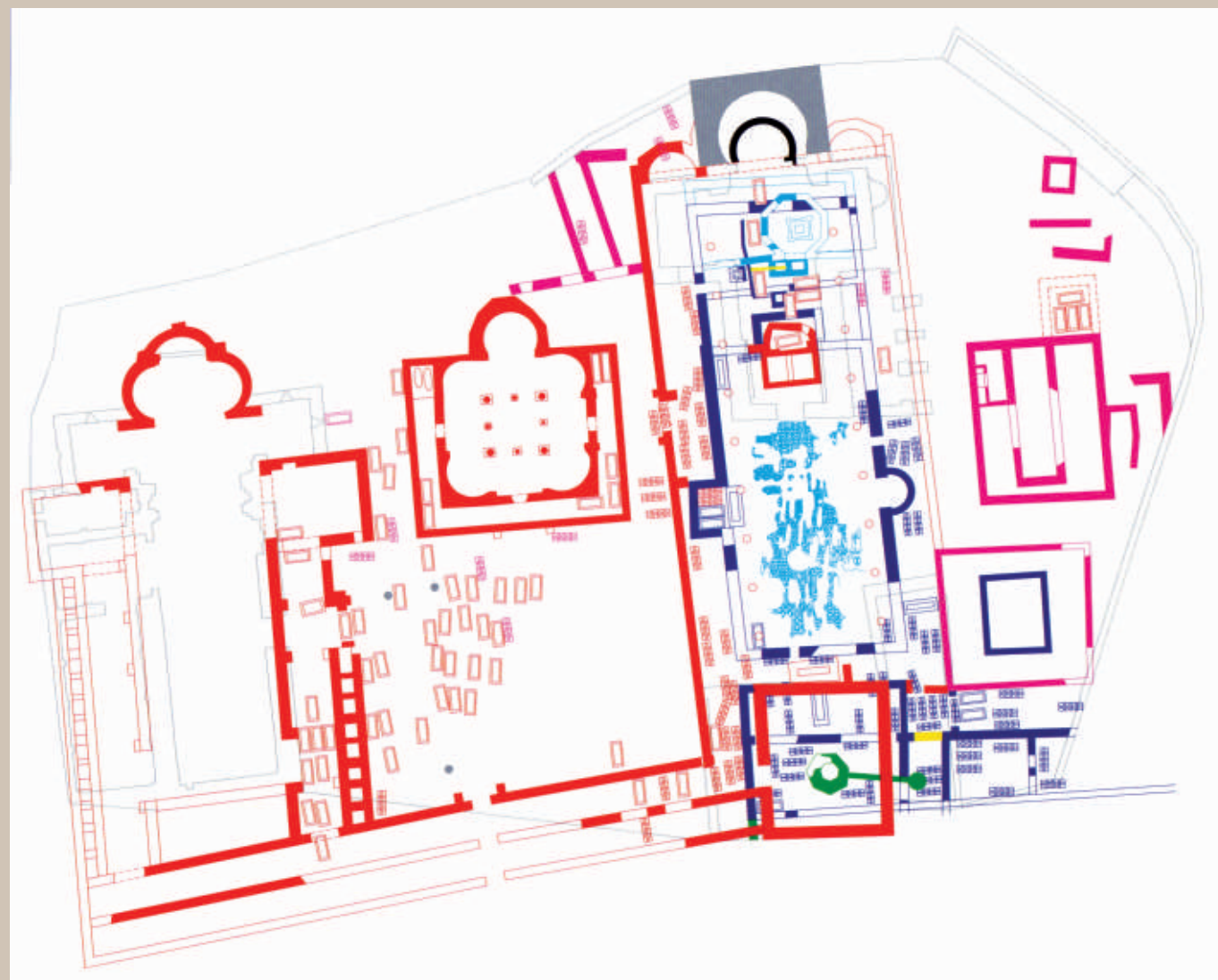

EL MAPA DEL ROMÀNIC I DEL PREROMÀNIC CATALÀ

Les esglésies de Sant Pere ocupen un lloc destacat entre els principals monuments romànics de Catalunya i un lloc excepcional en el mapa del preromànic català. Sota la imatge nocturna del conjunt terrassenc, podem observar alguns monuments clau d'aquesta època: el Castell de Mur, les esglésies de la Vall de Boí, el monestir de Ripoll, el monestir de Sant Pere de Roda i Sant Joan de les Abadesses.

	Fase preepiscopal I		Fase preepiscopal V
	Fase preepiscopal II		Fase episcopal I
	Fase preepiscopal III		Fase episcopal II
	Fase preepiscopal IV		Fase episcopal III

Les actuacions contemplades en el Pla Director han permès mostrar al visitant autèntiques joies artístiques. És el cas de les pintures murals originals de l'absis de Santa Maria, les més importants d'Europa de la seva època, o les de Sant Miquel, úniques en el seu gènere. L'estreta col·laboració entre arqueòlegs, historiadors, arquitectes, arxivers i experts en nombroses especialitats ha fet possible editar publicacions que expliquen la trajectòria de la Seu d'Ègara des de perspectives diferents a la de l'arqueologia com “Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara. Terrassa 958-1207”, “Barcelona i Ègara-Terrassa”, “Breu història del bisbat d'Ègara”, per exemple. El 2009 s'ha publicat el llibre “La seu episcopal d'Ègara, arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX” per part de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i s'ha celebrat una trobada d'experts en seus episcopals europees, organitzada pel Museu de Terrassa.

A banda d'aquest prolongat procés d'excavacions i investigacions, s'ha portat a terme una adequació museística per tal de fer més entenedora la riquesa de les diferents èpoques i estils arquitectònics propis d'aquest conjunt monumental.

Durant la realització dels treballs, les esglésies han continuat amb les seves funcions litúrgiques de forma ininterrompuda i han estat obertes al públic, malgrat els inconvenients que representaven les intervencions en marxa. D'igual manera, durant aquests anys s'ha procurat difondre al màxim la seva importància patrimonial i cultural promovent la realització de visites comentades a les excavacions, conferències, taules rodones i d'altres activitats enfocades a donar a conèixer el seu valor històrico-artístic.

El Pla Director de les Esglésies de Sant Pere també recollia un altre objectiu, el d'integrar el monument en el seu entorn més immediat i en la resta de la ciutat. L'emplaçament de la Seu d'Ègara és realment privilegiat; s'enlaira imponent entre dos torrents que configuren actualment el Parc de Vallparadís, un dels parc urbans més grans del nostre país. Ara, una passarel·la de vianants suspesa en l'aire connecta una banda i l'altra del torrent i s'ha afegit a un altre accés; l'antic pont del segle XVII. A través dels dos ponts s'inicia un recorregut de gran bellesa sobre el Parc de Vallparadís, un veritable pròleg per a la visita a les esglésies de Sant Pere i al recinte de l'antiga Seu d'Ègara...

CRÈDITS I AGRAÏMENTS

■ IMATGES

IN LOCUM EGARA

Arxiu SPA/Diputació de Barcelona
Servei de Cartografia/Ajuntament de Terrassa
Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
Gemma Miralda/Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
ARCOR/Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
Teresa Llordés/Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
BadiaCasanova
Antonio Gil

EL CAMP DE LES ÀNIMES

Entre la terra i el cel
Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
BadiaCasanova

LA CATEDRAL D'ÈGARA

Temple i símbol del poder terrenal i religiós
Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
Teresa Llordés/Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
BadiaCasanova

SANT MIQUEL, LA PORTA DE L'ETERNITAT

El temple funerari de la seu episcopal
Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
Carles Aymerich/Museu de Terrassa
BadiaCasanova

SANT PERE, L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

Un temple per al poble
Servei de Cultura/Ajuntament de Terrassa
Carles Aymerich/Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
BadiaCasanova

APÈNDIX

A la recerca dels tresors del passat

Fons Ragón/Arxiu Municipal/Ajuntament de Terrassa
Carles Duran/Arxiu Municipal/Ajuntament de Terrassa
Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
Adrià Torija/Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa
Joan Baca/Arxiu Tobella
Arxiu Mas
Arxiu Tobella
Jordi Uriach
Miquel Parés/Ajuntament de Ripoll
Kim Castells/Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida
Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses
Pep Botey/MHC/Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.
BadiaCasanova

■ AGRAÏMENTS

Domènec Ferran, Director del Museu de Terrassa de l'Ajuntament de Terrassa
Antonio Moro, arqueòleg del Servei de Cultura de l'Ajuntament de Terrassa
Josep Fauquet, Pla Director per al Desenvolupament de les Esglésies de Sant Pere
Jordi Figueras, organista de l'Església de Sant Pere
Ismael Osuna, conserge del recinte de les Esglésies de Sant Pere
Gemma Ramos, conservadora del Museu de Terrassa de l'Ajuntament de Terrassa
Quim Verdaguer de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Terrassa
Oficina de Turisme de Ripoll/Ajuntament de Ripoll
Oficina de Turisme de Sant Joan de les Abadesses/Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses
Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida
Museu d'Història de Catalunya
Arxiu Tobella de Terrassa
Francesc Riart, reconstruccions històriques
Oficina de Turisme de Terrassa/Ajuntament de Terrassa

ÍNDEX

IN LOCUM EGARA	pàg. 9
EL CAMP DE LES ÀNIMES	pàg. 45
Entre la terra i el cel	
LA CATEDRAL D'ÈGARA.....	pàg. 65
Temple i símbol del poder terrenal i religiós	
SANT MIQUEL, LA PORTA DE L'ETERNITAT	pàg. 93
El temple funerari de la seu episcopal	
SANT PERE, L'ESGLÉSIA PARROQUIAL	pàg. 113
Un temple per al poble	
APÈNDIX	pàg. 133
A la recerca dels tresors del passat	

AQUEST LLIBRE S'HA EDITAT
AMB MOTIU DE LA
DIADA DE SANT JORDI
MMIX